

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1910-1932**

Από τον Φοιτητή: Κούρνη Ιωάννη (ΑΜ: 1216Μ024)

**Επιβλέπων Καθηγητής: Καθηγητής Παπασωτηρίου
Χαράλαμπος**

Αθήνα, 2017

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στους γονείς μου Μαρία και Βασίλη.

Θερμές ευχαριστίες στον καθηγητή κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου διότι χωρίς τις κατευθύνσεις, οδηγίες και υποδείξεις του δεν θα ήταν δυνατή η συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 1: Διεθνείς Σχέσεις και υψηλή στρατηγική.....	5
1.1 Εισαγωγή.....	5
1.2 Ο πολιτικός Ρεαλισμός.....	5
1.3 Η έννοια της στρατηγικής.....	6
1.4 Η μικροσκοπική υψηλή στρατηγική.....	8
1.5 Η μακροσκοπική υψηλή στρατηγική.....	10
Κεφάλαιο 2: Το ιστορικό υπόβαθρο.....	12
2.1 Εισαγωγή.....	12
2.2 Η Ευρώπη του Συνεδρίου της Βιέννης.....	12
2.3 Η Ελληνική Επανάσταση.....	14
2.4 Η Ελλάδα και το Ανατολικό ζήτημα.....	15
2.5 Το ελληνικό βασίλειο υπό τον Γεώργιο Α΄.....	18
Κεφάλαιο 3: Η ελληνική υψηλή στρατηγική κατά τη περίοδο 1910-1914.....	24
3.1 Εισαγωγή.....	24
3.2 Η έλευση του Ελευθέριου Βενιζέλου και η ανάκαμψη.....	25
3.3 Η διπλωματία πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους.....	28
3.4 Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος.....	31
3.5 Η Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου και οι προστριβές των συμμάχων για τη Μακεδονία.....	37
3.6 Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος και η συνθήκη του Βουκουρεστίου.....	39
Κεφάλαιο 4: Η ελληνική υψηλή στρατηγική κατά τη περίοδο 1914-1923.....	43
4.1 Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.....	43
4.2 Η Ελλάδα του Εθνικού Διχασμού.....	44
4.3 Η Συνθήκη των Σεβρών και η Μικρασιατική Καταστροφή.....	52
4.4 Η Συνθήκη της Λωζάννης.....	56
Κεφάλαιο 5: Η ελληνική υψηλή στρατηγική κατά τη περίοδο 1923-1932.....	57
5.1 Η περίοδος 1923-1928.....	57
5.2 Η βενιζελική τετραετία (1928-1932).....	59
Συμπεράσματα.....	62
Βιβλιογραφία.....	64

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία, που εκπονείται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» του τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, στοχεύει να παρουσιάσει την ελληνική υψηλή στρατηγική κατά τη περίοδο 1910-1932. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, έγινε καθώς η περίοδος αυτή αρχίζει με την ανάληψη της πρωθυπουργίας του ελληνικού βασιλείου από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ολοκληρώνεται με τη τελευταία του κυβέρνηση (1928-1932). Η περίοδος αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατάφερε να υπαγάγει την υψηλή στρατηγική της Ελλάδας σε ορθολογικά πλαίσια και υπήρξε ο πολιτικός ο οποίος πραγμάτωσε τη «Μεγάλη Ιδέα» και δημιούργησε έστω και πρόσκαιρα την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών».

Η περίοδος 1910-1932 χωρίζεται σε δύο υποπεριόδους: Την υποπερίοδο 1910-1923 όπου η Ελλάδα είναι μια αναθεωρητική δύναμη στα Βαλκάνια και επιθυμεί την εδαφική επέκταση και ενσωμάτωση των αλύτρωτων Ελλήνων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και την υποπερίοδο 1923-1932 όπου η χώρα βγαίνοντας μετά από δέκα χρόνια συνεχών πολέμων, προσπαθεί να διασφαλίσει τα κεκτημένα. Πλέον η Ελλάδα είναι μια χώρα που επιδιώκει το status quo (αντιαναθεωρητική). Στη μεταβολή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας συνέβαλε η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 και η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης του 1923, οι οποίες σήμαναν το τέλος της «Μεγάλης Ιδέας».

Η εργασία αυτή αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τις αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, την έννοια της στρατηγικής και τη μικροσκοπική και μακροσκοπική υψηλή στρατηγική. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα κάνουμε μια αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο του 19^{ου} αιώνα, εστιάζοντας στην ελληνική επανάσταση και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους το 1830, την αλυτρωτική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στις κρίσεις του Ανατολικού ζητήματος μέχρι το πόλεμο του 1897. Στο τρίτο κεφάλαιο δίνεται βάρος στην ανάκαμψη της Ελλάδας υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, την ένταξη της στη Βαλκανική Συμμαχία και τον εδαφικό διπλασιασμό μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους. Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με τη κατάσταση της χώρας στο ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τον «Εθνικό Διχασμό» και τη διάσπαση της χώρας σε δύο κράτη. Η Ελλάδα αν και καθυστερημένα συμμετείχε στο πόλεμο και βρέθηκε στη πλευρά των νικητών, ωστόσο λάθη και αλαζονεία οδήγησαν στη μικρασιατική καταστροφή και στο τέλος της «Μεγάλης Ιδέας». Στο πέμπτο κεφάλαιο

παρουσιάζεται η πολιτική της Ελλάδας μετά τη συνθήκη της Λωζάννης του 1923 και στη προσπάθεια να εξασφαλίσει την ασφάλειά της. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη παράθεση ορισμένων συμπερασμάτων και με τη παράθεση προτάσεων σχετικά με τη πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει η Ελλάδα σήμερα, καθώς η Τουρκία του Ερντογάν ακολουθεί μια αναθεωρητική πολιτική που ενδέχεται να αποσταθεροποιήσει τη περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

1.1 Εισαγωγή

Η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων ασχολείται με την ανάπτυξη και εξέλιξη του κυρίαρχου κράτους στα πλαίσια του διακρατικού συστήματος, καθώς και με τις σχέσεις των κρατών μεταξύ τους, οι οποίες αφορούν ποικίλα θέματα όπως η πολιτική, η οικονομία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον, οι επιχειρήσεις κ.α. Η έμφαση στις διακρατικές σχέσεις μας βοηθά να κατανοήσουμε γιατί ο πόλεμος και η ειρήνη αποτελούν ένα από τα βασικότερα προβλήματα των Διεθνών Σχέσεων. Ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός, η διεθνής κοινωνία (ή αγγλική σχολή) και η διεθνής πολιτική οικονομία αποτελούν τις βασικές θεωρητικές παραδόσεις της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων¹. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι αρχές του πολιτικού ρεαλισμού για να κλείσει το κεφάλαιο με την παρουσίαση της έννοιας της στρατηγικής και των διαστάσεων της υψηλής στρατηγικής.

1.2 Ο πολιτικός Ρεαλισμός

Η βασική παραδοχή του ρεαλισμού είναι η απαισιόδοξη ερμηνεία της ανθρώπινης φύσης. Συνεπώς η αντιπαράθεση αποτελεί εγγενές στοιχείο των Διεθνών Σχέσεων. Πρωταρχικό μέλημα για κάθε κράτος αποτελεί η ασφάλεια και η επιβίωση του, ενώ αμφισβητείται η δυναμικότητα προόδου στη διεθνή πολιτική σε αντίστοιχο επίπεδο με τη πρόοδο στο εσωτερικό μιας χώρας. Η πολιτική αποτελεί έναν αγώνα για την απόκτηση εξουσίας, αντίθετα η διεθνής πολιτική αποτελεί μια αρένα αντιπαράθεσεων, συγκρούσεων και πολέμων ανάμεσα στα κράτη, όπου το ζήτημα της υπεράσπισης του εθνικού συμφέροντος και της διαίωνισης του κράτους ανακύπτει συνεχώς. Οι αρχές του ρεαλισμού βρίσκονται σε έργα πολλών στοχαστών όπως του Θουκυδίδη, του Μακιαβέλλι, του Χόμπς, του Μοργκενθάου, κ.α².

Σύμφωνα με τη πρώτη αρχή οι σημαντικότεροι δρώντες είναι τα κράτη. Οι άνθρωποι οργανώνονται σε συλλογικές ομάδες σχηματίζοντας το έθνος-κράτος, ενώ είναι έτοιμοι να δώσουν και τη ζωή τους για την πατρίδα τους, αυτοπροσδιορίζονται με το όνομα του κράτους στο οποίο είναι πολίτες (Ελλάδα-Έλληνες). Σύμφωνα με τη δεύτερη αρχή του ρεαλισμού οι σχέσεις μεταξύ των κρατών λαμβάνουν χώρα υπό

---

¹ Jackson R. & Sørensen G., Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων Η Σύγχρονη Συζήτηση, (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2006), σελ 61-65.

² Jackson R. & Sørensen G., οπ. π, σελ 110-143.

καθεστώς διεθνούς αναρχίας, καθώς δεν υπάρχει παγκόσμια κυβέρνηση που να είναι υπερκείμενη των κρατών. Η ύπαρξη διεθνούς αναρχίας έχει δύο επιπτώσεις. Η πρώτη είναι η ύπαρξη της κρατικής κυριαρχίας. Τα κράτη δεν αναγνωρίζουν καμία ανώτερη εξουσία για τη διαχείριση των εσωτερικών τους υποθέσεων και για το πώς θα συμπεριφερθούν στο διεθνή χώρο. Η δεύτερη επίπτωση είναι ότι διεθνώς ισχύει η αρχή της αυτοβοήθειας. Τα κράτη πρέπει μόνα τους να βρουν το καλύτερο τρόπο για να επιβιώσουν και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Στο εσωτερικό των κρατών τα διάφορα ζητήματα επιλύονται με βάση το νομικό πλαίσιο που καθορίζεται από τη συντεταγμένη εξουσία. Αντίθετα στο διεθνή χώρο τα ζητήματα ρυθμίζονται από τα ίδια τα κράτη με βάση την ισορροπία ισχύος. Συνεπώς το διεθνές δίκαιο έχει έντονα πολιτικό χαρακτήρα, καθώς στην εφαρμογή του υπεισέρχονται οι συσχετισμοί ισχύος και τα συμφέροντα των κρατών.

Η Τρίτη αρχή του ρεαλισμού είναι ότι τα κράτη δρουν στη διεθνή πολιτική με βάση το εθνικό τους συμφέρον, το οποίο ποικίλλει από κράτος σε κράτος ανάλογα με τις εσωτερικές του δομές. Προτεραιότητα των κρατών αποτελεί η ασφάλειά τους και η διατήρηση ή και η βελτίωση του ισοζυγίου ισχύος μεταξύ αυτών και των αντιπάλων τους. Η ισχύς ενός κράτους εξαρτάται από την ισχύ του αντιπάλου. Καθώς τα κράτη προσπαθούν να προωθήσουν τα συμφέροντα τους στο άναρχο διεθνές περιβάλλον, δημιουργούνται συγκρούσεις. Εδώ περνάμε στην τέταρτη αρχή του ρεαλισμού που αναφέρεται στις συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των κρατών καθώς δεν υπάρχει παγκόσμια κυβέρνηση που να ρυθμίζει τον διακρατικό ανταγωνισμό. Συνεπώς ο πόλεμος εμφανίζεται ως συνέπεια της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος. Φυσικά μπορεί να υπάρξει συνεργασία, ωστόσο τα κράτη κρατούν επιφυλάξεις. Τέλος η πέμπτη αρχή του ρεαλισμού είναι ότι τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες διότι υπολογίζουν με βάση το κόστος-όφελος για τη προώθηση των συμφερόντων τους. Επειδή το διεθνές σύστημα είναι ανταγωνιστικό, τα κράτη είναι αναγκασμένα να συμπεριφέρονται με ορθολογικό τρόπο³.

1.3 Η έννοια της στρατηγικής

Στη διεθνή πολιτική έχουμε την ανάμειξη τριών στοιχείων: Το πρώτο αφορά τα κράτη που έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα και επιδιώξεις. Συνεπώς κατέχουν επαρκή ένοπλη ισχύ τόσο για την υπεράσπιση της κυριαρχίας τους έναντι εξωτερικών απειλών, όσο και για την επιβολή τους στους αντιπάλους τους. Το δεύτερο στοιχείο

---

³ Κολιόπουλος Κ., Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης (750-192 π.Χ), (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 19-27.

της διεθνούς πολιτικής αφορά τη συνεργασία που μπορούν να αναπτύξουν τα κράτη προς όφελος τους. Τέλος το τρίτο στοιχείο αφορά τη διαχρονική τάση των ανεπτυγμένων πολιτισμών να δημιουργούν συστήματα με πανανθρώπινες αξίες. Η τάση αυτή έχει δύο μορφές. Στην ήπια μορφή η επιδίωξη πανανθρώπινων αξιών βασίζεται στη πειθώ και μετουσιώνεται σε εθελοντική συνεργασία των κυρίαρχων δυνάμεων. Αντίθετα στην ακραία μορφή η επιδίωξη πανανθρώπινων αξιών απειλεί να καταλύσει τις κυρίαρχες δυνάμεις, αντικαθιστώντας τις με μια ενιαία οικουμενική κοινωνία⁴.

Οι ρίζες της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών βρίσκονται στην άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος. Στον όρο στρατηγική έχουν κατά καιρούς δοθεί διάφοροι ορισμοί. Σύμφωνα με τον Clausewitz «στρατηγική είναι η χρήση της συμπλοκής για την επίτευξη του σκοπού του πολέμου»⁵, ενώ κατά τον Jomini ορίζεται ως «η τέχνη του να κάνεις πόλεμο πάνω στον χάρτη και περιλαμβάνει όλο το θέατρο των επιχειρήσεων»⁶. Στις μέρες μας ο όρος έχει αποκτήσει μια ευρύτερη σημασία. Έτσι δύο σύγχρονοι ορισμοί της στρατηγικής δίδονται αντίστοιχα από το Γάλλο στρατηγό Beaufre ως: «η τέχνη της διαλεκτικής δύο αντιτιθεμένων βουλήσεων που χρησιμοποιούν την ισχύ για την επίλυση της διένεξής τους»⁷ και από τον Liddell Hart ως: «η τέχνη της κατανομής και της χρησιμοποίησης των στρατιωτικών μέσων προς επίτευξη ορισμένων πολιτικών σκοπών»⁸.

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι η στρατηγική συνίσταται στην σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα του ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια η στρατηγική αποτελείται από τρία συστατικά στοιχεία: τους σκοπούς, τα μέσα και τον αντίπαλο. Στρατηγική μπορεί να κάνει οποιοσδήποτε έχει θέσει έναν αντικειμενικό σκοπό και χρησιμοποιεί τα μέσα που έχει στη διάθεση του για να τον επιτύχει, προσπαθώντας ταυτόχρονα να κάμψει τη θέληση κάποιου αντιπάλου που τον εμποδίζει να επιτύχει αυτό το σκοπό. Στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής η στρατηγική συνίσταται στη σύζευξη μέσων και σκοπών ενός κράτους υπό την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού τόσο στην ειρήνη όσο και στο πόλεμο. Όταν σε μια διένεξη χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα ενός κράτους (στρατιωτικά, οικονομικά, διπλωματικά κ.λπ.) για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών του, τότε μιλάμε για υψηλή

---

⁴ Παπασωτηρίου Χ., Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 13-16.

⁵ Clausewitz C. V., Περί του Πολέμου, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1999), σελ 201-210.

⁶ Jomini A. H., Η Τέχνη του Πολέμου, (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ, 2015), σελ 53-58.

⁷ Beaufre A., Εισαγωγή στη Στρατηγική, (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ, 2015), σελ 14-15.

⁸ Hart L., Strategy, (New York: Meridian, 1991), σελ 321.

στρατηγική⁹. Ανάλογα με το πεδίο αναφορά της η στρατηγική χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα: το τεχνικό, το τακτικό, το επιχειρησιακό κ.α¹⁰.

Η σχέση των όρων στρατηγική και τακτική έχει αρκετό ενδιαφέρον. Η τακτική αφορά την εκτέλεση της στρατηγικής ή της επιχειρησιακής τέχνης. Σύμφωνα με τον Clausewitz τακτική είναι η χρήση των ένοπλων δυνάμεων με σκοπό τη νίκη στη μάχη, ενώ η στρατηγική αφορά την εκμετάλλευση των επιτυχιών στις μάχες με σκοπό την προώθηση των πολιτικών σκοπών του πολέμου. Η στρατηγική τελειώνει και αρχίζει η τακτική από τη στιγμή που θα ξεσπάσουν οι εχθροπραξίες. Με άλλα λόγια η στρατηγική ορίζει το πού, το πότε και με τι δυνάμεις θα εκτελεστεί μια ενέργεια, ενώ η τακτική διέπει το πώς θα εκτελεστεί αυτή η ενέργεια¹¹. Τέλος είναι σημαντικό η στρατηγική να προσαρμόζεται στις δυνατότητες και τις ανάγκες της τακτικής.

1.4 Η μικροσκοπική υψηλή στρατηγική

Η στρατηγική είναι έννοια που αφορά τις συγκρούσεις δύο ή περισσότερων αντίπαλων κρατών. Αναφέρεται στην αλληλεπίδραση αντιμαχόμενων πλευρών στα διαδοχικά αλληλοχτυπήματα που αποσκοπούν στην κάμψη της θέλησης του αντιπάλου με ή χωρίς τη χρησιμοποίηση ένοπλης βίας.

Η υψηλή στρατηγική σε μια ένοπλη σύρραξη περιλαμβάνει το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούν τα αντίπαλα κράτη για την προώθηση των πολεμικών τους στόχων. Η μικροσκοπική υψηλή στρατηγική στα πλαίσια του πολέμου περιλαμβάνει πέντε διαστάσεις στις οποίες κινούνται τα εμπόλεμα μέρη:

- Τη στρατιωτική στρατηγική, όρος που αναφέρεται στη χρήση ένοπλης βίας σε ξηρά, θάλασσα και αέρα για τη προώθηση των πολιτικών σκοπών των εμπόλεμων. Φυσικά η ένοπλη βία δεν είναι αυτοσκοπός, αντίθετα κατευθύνεται από το πολιτικό στόχο της κάμψης της θέλησης του αντιπάλου. Να τονιστεί ότι οι στόχοι των εμπόλεμων μερών επηρεάζονται από την πορεία του πολέμου. Πάντα οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στοχεύουν στην αποδοχή του αποτελέσματος από τον αντίπαλο. Η χρήση της ένοπλης βίας έχει τρεις βασικούς επιχειρησιακούς στόχους: α) τη καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου, β) τη κατάκτηση και υπεράσπιση εδάφους, και γ) τη καταστροφή των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου (οικονομία, πληθυσμός, ηθικό του πληθυσμού, πολιτική και διοικητική συνοχή). Η ναυτική στρατηγική είναι συμπληρωματική της χερσαίας, διότι δίνει αυξημένη

⁹ Κολιόπουλος Κ., Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης (750-192 π.Χ), (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 27-28.

¹⁰ Luttwak E. N., Strategy The Logic of War and Peace, (USA: Harvard University, 1987), σελ 73-174.

¹¹ Κολιόπουλος Κ., οπ. π, σελ 29.

κινητικότητα στις χερσαίες δυνάμεις μέσω της μεταφοράς και του ανεφοδιασμού, καθώς και αυξημένη συγκέντρωση πυρός. Επίσης παίζει σημαντικό ρόλο στη αποδυνάμωση της οικονομίας του αντιπάλου μέσω του αποκλεισμού των λιμανιών του. Ωστόσο ο συμπληρωματικός ρόλος του ναυτικού εξαρτάται από τον έλεγχο των θαλασσών ο οποίος δύσκολα εξασφαλίζεται.

- Την οικονομική διάσταση, η οποία αφορά τη μέθοδο χρηματοδότησης των ενόπλων δυνάμεων, την αγορά ή τη κατασκευή εξοπλισμού και τη γενικότερη επιμελητεία (στέγαση και σιτισμό των ενόπλων δυνάμεων). Φυσικά η οικονομική διάσταση αφορά όχι μόνο την υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων της μίας πλευράς, αλλά και την υπονόμηση της δυνατότητας οικονομικής υποστήριξης των ενόπλων δυνάμεων της αντίπαλης πλευράς.

- Την εσωτερική πολιτική, η οποία αφορά τη δυνατότητα του πολιτικού συστήματος να αντλεί πόρους από τον πληθυσμό του για τις ένοπλες δυνάμεις του και να οργανώνει την αμυντική ή επεκτατική πολιτική του σε ένα πόλεμο. Επίσης αφορά την εσωτερική νομιμοποίηση μιας πολεμικής προσπάθειας, δηλαδή την υποστήριξη ή όχι των πολεμικών στόχων του πολέμου από το πληθυσμό. Βέβαια η εσωτερική νομιμοποίηση εξαρτάται από τους πολιτικούς σκοπούς του πολέμου. Τέλος η διάσταση της εσωτερικής πολιτικής περιλαμβάνει και την υπονόμηση της εσωτερικής νομιμοποίησης της άλλης πλευράς μέσω της προπαγάνδας και του ψυχολογικού πολέμου.

- Τη διεθνή νομιμοποίηση, η οποία αφορά το βαθμό στον οποίο οι πολεμικοί σκοποί και τα πολεμικά μέσα συμβαδίζουν με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και το πνεύμα της εποχής. Αυτός ο παράγοντας μπορεί να επηρεάσει τη στάση τρίτων δυνάμεων προς τους εμπόλεμους. Οι εμπόλεμοι, για να αποκτήσουν τη διεθνή νομιμοποίηση, παρουσιάζουν τους πολεμικούς σκοπούς και τις ενέργειες τους υπό το πρίσμα μιας ιδεολογίας με διεθνή αποδοχή.

- Τη διπλωματία, η οποία αφορά τις προσπάθειες των εμπόλεμων δυνάμεων να εξασφαλίσουν την πολεμική υποστήριξη τρίτων δυνάμεων. Το κεντρικό στοιχείο της πολεμικής διπλωματίας είναι η προσπάθεια να πεισθούν τρίτες δυνάμεις ότι το εθνικό τους συμφέρον εγκείται στην είσοδο τους στον πόλεμο. Η σύγκλιση του εθνικού συμφέροντος του ενός εμπόλεμου με τρίτες δυνάμεις ενδέχεται να απαιτεί τροποποίηση των πολιτικών του σκοπών υπέρ των τρίτων. Σε πόλεμο που εμπλέκονται πολλά κράτη η διπλωματία αφορά και το πολιτικό συντονισμό των συμμάχων. Τέλος η διπλωματία αφορά τη σύναψη μια συνθήκης που να τερματίζει

τον πόλεμο και να κατοχυρώνει την κάμψη της θέλησης του ηττημένου και την αποδοχή των πολιτικών σκοπών των νικητών¹².

1.5 Η μακροσκοπική υψηλή στρατηγική

Το φαινόμενο του πολέμου εμπεριέχει τρομακτική ανασφάλεια στους διεθνείς ανταγωνισμούς. Έτσι πρωταρχικός σκοπός των δυνάμεων είναι η αποφυγή των συνεπειών της ήττας σε ένα πόλεμο καθώς διακυβεύονται όχι μόνο τα ζωτικά τους συμφέροντα αλλά και η ύπαρξή τους. Έτσι η επιβίωση των κρατών βασίζεται σε τέσσερις στρατηγικές:

- Τη στρατιωτική ανάσχεση-επέκταση στην οποία ο δρών αναπτύσσει τις δυνάμεις του για να εξασφαλίσει την άμυνά του και για να επιβληθεί στους αντιπάλους που τον απειλούν. Το κεντρικό χαρακτηριστικό της είναι η χρήση ή απειλή χρήσης ένοπλης βίας. Η στρατηγική αυτή έχει δύο εκδοχές: α) Την ανάσχεση στην οποία η ένοπλη ισχύς χρησιμοποιείται για να αποτρέψει ή να αποκρούσει μια επιθετική ενέργεια του αντιπάλου. β) Την επέκταση στην οποία η ένοπλη ισχύς χρησιμοποιείται για να εξαναγκάσει τον αντίπαλο μέσω της απειλής χρήσης βίας να παραδώσει κάτι χωρίς μάχη (διπλωματία του εξαναγκασμού) ή για επεκτατικό πόλεμο. Το πλεονέκτημα της στρατηγικής αυτής εγκείται στο γεγονός ότι η ένοπλη ισχύς αποτελεί το πιο δραστικό μέσο ελέγχου της συμπεριφοράς των μονάδων του διεθνούς συστήματος από άλλα μέσα, όπως οι διεθνείς συνθήκες και οι οικονομικές κυρώσεις. Ωστόσο το μειονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι ότι επιφέρει δυσβάστακτο βάρος, καθώς απαιτεί ικανές ένοπλες δυνάμεις για την αντιμετώπιση όλων των δυνητικών εχθρών. Το κράτος προσπαθεί να αυξήσει την ασφάλειά του μέσω μεγαλύτερης ένοπλης ισχύος, αλλά προκαλεί ανασφάλεια στα γειτονικά κράτη και αντισταθμιστικές αυξήσεις στους δικούς τους εξοπλισμούς (δίλημμα της ασφάλειας). Όσον αφορά τις συνιστώσες, η στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης-επέκτασης επικεντρώνεται στην στρατιωτική στρατηγική.

- Τις συμμαχίες στις οποίες ο δρών συμμαχεί με άλλες μονάδες για την αντιμετώπιση μιας κοινής απειλής ή επειδή έχουν κοινά συμφέροντα. Το κεντρικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής αυτής είναι ότι ενώνει μερικές δυνάμεις για την επίτευξη κοινών σκοπών στα πλαίσια των διεθνών ανταγωνισμών. Το πλεονέκτημα των συμμαχιών είναι η συγκέντρωση πόρων και ισχύος για την προώθηση κοινών σκοπών. Το μειονέκτημα είναι ότι περιορίζεται η ελευθερία δράσης των

---

¹² Παπασωτηρίου Χ., Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος-11ος Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 16-22.

συμμετεχόντων κρατών. Επίσης οι συμμαχίες έχουν προβλήματα στη διατήρηση της συνοχής τους. Η συνιστώσα της διπλωματίας επωμίζεται το βάρος του συντονισμού και της διατήρησης της πολιτικής συνοχής των συμμαχιών. Επειδή τα συμφέροντα των μελών της συμμαχίας συνήθως ρέπουν σε αποκλίνουσες κατευθύνσεις, η διατήρηση μιας συμμαχίας είναι εφικτή αν γίνονται συχνές διαβουλεύσεις και αμοιβαίες προσαρμογές. Επίσης είναι σημαντική η νομιμοποίηση των συμμαχιών δηλαδή η υποστήριξή τους από τις κοινωνίες των μελών τους.

- Τις εξισορροπήσεις στις οποίες ο δρων εξουδετερώνει απειλές μέσω ισορροπιών μεταξύ των άλλων μονάδων, ώστε ένας αντίπαλος να μην είναι σε θέση να συγκεντρώσει τις προσπάθειες του εναντίον του. Αυτή η στρατηγική χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευελιξία στους συσχετισμούς μεταξύ των δυνάμεων. Συνεπώς έχουμε γρήγορες και ευέλικτες προσαρμογές των δυνάμεων στις εκάστοτε συνθήκες συσχετισμών ισχύος και απειλών όπως διαμορφώνονται. Το πλεονέκτημα της στρατηγικής των εξισορροπήσεων είναι ότι εξουδετερώνει απειλές με χαμηλό κόστος. Κυρίως χρησιμοποιείται για να αποτρέψει την άνοδο μιας δύναμης με ηγεμονικές φιλοδοξίες. Το μειονέκτημά της είναι ο υψηλός βαθμός αβεβαιότητας που εμπεριέχει. Οι αναπροσαρμογές των συσχετισμών δυνάμεων και οι εξισορροπητικές συνεργασίες προς όφελος μιας δύναμης μπορούν εύκολα να αντιστραφούν σε βάρος της. Η συνιστώσα της διπλωματίας επωμίζεται το βάρος στη στρατηγική των εξισορροπήσεων.

- Το κατευνασμό στον οποίο ο δρων αμβλύνει μια απειλή μέσω παραχωρήσεων. Διακρίνεται στο βραχυπρόθεσμο κατευνασμό ενός ελάσσονος αντιπάλου, ώστε ο δρων να μπορεί να συγκεντρώσει τις δυνάμεις του κατά των μειζόνων απειλών που αντιμετωπίζει και στο μακροπρόθεσμο κατευνασμό που αποσκοπεί στη πλήρη εξάλειψη μιας αντιπαράθεσης. Το πλεονέκτημα αυτής της στρατηγικής εγκείται στα οφέλη από τη μείωση του συγκρουσιακού στοιχείου στις εξωτερικές σχέσεις ενός κράτους. Το μειονέκτημα είναι ότι μπορεί ο κατευνασμός να εκληφθεί ως ένδειξη αδυναμίας από τον αντίπαλο με αποτέλεσμα να αυξήσει τις απαιτήσεις του και την επιθετικότητά του. Η συνιστώσα της διπλωματίας επωμίζεται το βάρος καθώς καλείται να επιφέρει μια συμφωνία που να τερματίζει μια αντιπαράθεση εξασφαλίζοντας τη σταθερότητα. Επίσης η συμφωνία πρέπει να είναι νομιμοποιημένη εσωτερικά και να μην εκλαμβάνεται ως «ξεπούλημα»¹³.

---

¹³ Παπασωτηρίου Χ., Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος-11ος Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 22-29.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2.1 Εισαγωγή

Το 1789 ξεσπά η Γαλλική Επανάσταση η οποία θα προκαλέσει μεγάλη αναταραχή στις ευρωπαϊκές μοναρχίες καθώς κλονίζεται το παλαιό καθεστώς. Τα αίτια της ήταν κυρίως οικονομικά και πολιτικά. Ένα σημαντικό επίτευγμα της Γαλλικής Επανάστασης είναι η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, που σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι είναι όλοι από τη φύση τους ίσοι. Οι λαοί αποτελούν έκφραση της Γενικής Βούλησης των πολιτών. Η Ελευθερία του προσώπου και του λόγου είναι δικαιώματα ιερά. Και η εξέγερση ενάντια στην αδικία καθήκον ιερό¹⁴.

Θα ξεσπάσει πόλεμος με τις ευρωπαϊκές μοναρχίες το 1793 (πόλεμοι της επανάστασης), ενώ το 1799 θα πάρει την εξουσία ο Ναπολέων Βοναπάρτης ο οποίος θα προσπαθήσει να φτιάξει μια μεγάλη γαλλική αυτοκρατορία. Τελικά οι Ναπολεόντιοι Πόλεμοι θα τερματιστούν με την ήττα της Γαλλίας το 1815 και τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βιέννης για να καθοριστεί ο μεταπολεμικός κόσμος.

2.2 Η Ευρώπη του Συνεδρίου της Βιέννης

Οι νικητές των Ναπολεόντιων Πολέμων Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία, Αυστρία και Πρωσία συγκάλεσαν συνέδριο στη Βιέννη (Οκτώβριος 1814-Ιούνιος 1815) με τη συμμετοχή και της ηττημένης Γαλλίας για τη δημιουργία μιας σταθερής Ευρώπης χωρίς μεγάλες ανατροπές. Οι σύμμαχοι αποφάσισαν να επαναφέρουν την αρχή της νομιμότητας η οποία ενισχύει τους μοναρχικούς θεσμούς. Επίσης προχώρησαν στην επαναφορά του παλαιού καθεστώτος και τη παλινόρθωση των ηγεμόνων της προεπαναστατικής περιόδου στους θρόνους τους. Τέλος επιδίωξαν να αποτρέψουν μελλοντικές συγκρούσεις συντηρώντας κάποιο είδος ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ τους, με σκοπό την αποτροπή ανάδυσης μιας μεγάλης δύναμης με ηγεμονικές φιλοδοξίες.

---

¹⁴ Richards D., Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης 1789-2000, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 2005), σελ 50-51.

Η Τελική Πράξη του Συνεδρίου της Βιέννης περιείχε το σπέρμα της συνεργασίας των ευρωπαϊκών δυνάμεων, καθώς η οποιαδήποτε μεταβολή του εδαφικού καθεστώτος δεν ήταν δυνατή χωρίς τη συναίνεση των κρατών που είχαν υπογράψει. Έτσι άνοιγε ο δρόμος για τη διπλωματία των συνεδρίων. Οι ηγεμόνες ήξεραν ότι η συνέχιση της συνεργασίας τους θα διασφάλιζε την ειρήνη. Επίσης αποφασίστηκε η επανεισδοχή της Γαλλίας στο σύνδεσμο των Μεγάλων Δυνάμεων.

Την επόμενη της υπογραφής της Τελικής Πράξης της Βιέννης, υπογράφηκαν δύο ακόμα συνθήκες. Πρώτον η Συνθήκη της Ιεράς Συμμαχίας μεταξύ Ρωσίας, Αυστρίας και Πρωσίας. Αποτελούσε πολιτικό και πνευματικό δημιούργημα του τσάρου Αλέξανδρου Α΄ και αποσκοπούσε στην ανάσχεση και καταστολή των φιλελεύθερων και εθνικιστικών δυνάμεων που απειλούσαν την ευρωπαϊκή τάξη. Δεύτερον η Συνθήκη της Τετραρχίας μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Πρωσίας. Σκοπός της ήταν η διατήρηση της αλληλεγγύης των νικητριών δυνάμεων για την αντιμετώπιση τυχόν αναβίωσης του γαλλικού ιμπεριαλισμού. Αυτή η συνθήκη αποτέλεσε την αφετηρία, της πολυμερούς διπλωματίας που διεξάγεται με περιοδικές διασκέψεις κορυφής.

Συμπερασματικά οι τρεις συνθήκες που υπογράφηκαν στη Βιέννη, αποτέλεσαν τα θεσμικά υποστυλώματα του συστήματος της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας το οποίο απέβλεπε στη διατήρηση της ειρήνης και του εδαφικού status quo. Μπορούμε να πούμε ότι το συγκεκριμένο σύστημα λειτούργησε μέχρι το 1914 (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) συμβάλλοντας στην αποτροπή ενός πανευρωπαϊκού πολέμου κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα¹⁵. Φυσικά πόλεμοι υπήρξαν αλλά δεν ήταν μακροχρόνιοι όπως συνέβαινε στον 17^ο και 18^ο αιώνα και αφορούσαν μικρές εδαφικές προσαρτήσεις. Όλες οι Δυνάμεις προσπαθούσαν να στηρίξουν τη στρατηγική ισορροπία που διαμορφώθηκε το 1815. Τα διακρατικά προβλήματα λύνονταν μέσω των διαπραγματεύσεων των μελών της Συμφωνίας με τα υπόλοιπα κράτη. Οι δύο αρχές στις οποίες στηρίχθηκε η λειτουργία του διεθνούς συστήματος ήταν πρώτον η συνυπευθυνότητα των Μεγάλων Δυνάμεων για τη διατήρηση του εδαφικού status quo και δεύτερον η συλλογικότητα των αποφάσεων μέσω της διπλωματίας για αλλαγές που έπρεπε να γίνουν¹⁶.

---

¹⁵ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 33-39.

¹⁶ Κώστης Κ., Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18⁹⁵-21⁹⁵ Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 2014), σελ 255-257.

2.3 Η Ελληνική επανάσταση

Τον 19^ο αιώνα η Οθωμανική αυτοκρατορία παρόλο που κατέχει τεράστιες εκτάσεις βρίσκεται σε παρακμή. Οι προσπάθειες των βαλκανικών εθνοτήτων να αποκτήσουν ανεξαρτησία αλλά και η φιλόδοξη πολιτική κρατών όπως της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Βρετανίας, εις βάρος του «Μεγάλου Ασθενή της Ευρώπης» όπως χαρακτηρίστηκε η Οθωμανική αυτοκρατορία τον 19^ο αιώνα συνθέτουν το Ανατολικό Ζήτημα. Η Βρετανία και η Ρωσία είχαν αντικρουόμενα συμφέροντα στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Η κατοχή της Αιγύπτου από τον Ναπολέοντα και η συνακόλουθη απειλή των βρετανικών συμφερόντων στις Ινδίες θορύβησε τη Βρετανία η οποία αμέσως προχώρησε στην εκδίωξη των Γάλλων από την Αίγυπτο. Για τη διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας της στη θάλασσα, επιδιώκει τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ως ανάχωμα στη ρωσική κάθοδο στη Μεσόγειο. Από την άλλη η Ρωσία υπονομεύει το οθωμανικό κράτος με απώτερο σκοπό τη κατάληψη της Κωνσταντινούπολης και τον έλεγχο των Στενών. Ως εκ τούτου για να την εξασθενήσει του υποστηρίζει τα απελευθερωτικά κινήματα των βαλκανικών εθνών σε όλο τον 19^ο αιώνα¹⁷.

Ο αγώνας για την ανεξαρτησία των Ελλήνων ξέσπασε την Άνοιξη του 1821 με την εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και την Πελοπόννησο. Οι Έλληνες ήταν το πρώτο έθνος των Βαλκανίων που από την αρχή επιδίωξε την ανεξαρτησία του. Βέβαια είχε προηγηθεί η σερβική εξέγερση την περίοδο 1804-1815 η οποία οδήγησε στην αυτονομία της Σερβίας υπό την επικυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας¹⁸. Η επανάσταση των Ελλήνων συνέπεσε χρονικά με την κλιμάκωση της αντιδραστικής πολιτικής της Ιερής Συμμαχίας. Συνεπώς η πολιτική και διπλωματική συγκυρία ήταν εξαιρετικά δυσχερές. Επίσης η ελληνική επανάσταση αποτελούσε μια πτυχή του Ανατολικού ζητήματος το οποίο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων.

Αρχικά οι Μεγάλες Δυνάμεις καταδίκασαν την επανάσταση χωρίς να επέμβουν στρατιωτικά όπως έγινε στην Ισπανία και την Ιταλία. Ωστόσο η επικράτηση της επανάστασης σε Πελοπόννησο και Στερεά Ελλάδα και η αδυναμία των Οθωμανών να τη καταστείλουν σε συνδυασμό με το κίνημα του φιλελληνισμού οδήγησε σε αλλαγή τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στο ελληνικό

¹⁷ Richards D., Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης 1789-2000, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 2005), σελ 264-266.

¹⁸ Jelavich B., Ιστορία των Βαλκανίων I 18^ο-19^ο αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτροπον, 2006), σελ 313-328.

ζήτημα. Πρώτη η Βρετανία αναγνωρίζει τους Έλληνες ως εμπόλεμους. Επίσης έχουμε τη σύναψη δύο δανείων από τις αγγλικές τράπεζες (1824 και 1825) για να καλυφθούν οι πολεμικές δαπάνες. Η επανάσταση παρέμεινε ζωντανή παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε τα επόμενα χρόνια εξαιτίας του ελληνικού εμφυλίου (1823-1824) και της αποβίβασης των αιγυπτιακών δυνάμεων του Ιμπραήμ στη Πελοπόννησο. Η συνεχιζόμενη εκκρεμότητα του ελληνικού ζητήματος οδήγησε τη Βρετανία τη Γαλλία και τη Ρωσία στην απόφαση να υπογράψουν τη συνθήκη του Λονδίνου το 1827 η οποία προέβλεπε τη δημιουργία ενός αυτόνομου ελληνικού κράτους υπό την επικυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η άρνηση των Οθωμανών να δεχτούν την ευρωπαϊκή μεσολάβηση οδήγησε στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου την ίδια χρονιά, ενώ θα ξεσπάσει και ρώσο-τουρκικός πόλεμος που θα λήξει με τη συνθήκη της Αδριανούπολης το 1829. Ωστόσο η Βρετανία βλέποντας ότι αποκτά επιρροή η Ρωσία στο νέο ελληνικό κράτος προτείνει την ανεξαρτησία. Έτσι υπογράφεται το πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830 και από τις τρεις Δυνάμεις. Τα τελικά σύνορα της Ελλάδας (Αμβρακικός-Παγασητικός) καθορίστηκαν με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης του 1832, ενώ η συνθήκη του Λονδίνου της ίδιας χρονιάς προέβλεπε ότι η Ελλάδα θα αποτελούσε κράτος ανεξάρτητο υπό την εγγύηση της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, ενώ μονάρχης ορίστηκε ο Όθωνας, γιος του βασιλιά της Βαυαρίας¹⁹.

2.4 Η Ελλάδα και το Ανατολικό ζήτημα

Η Ελλάδα από το 1832 και την αναγνώρισή της ως ανεξάρτητο κράτος θα δώσει έμφαση στην πραγμάτωση της «Μεγάλης Ιδέας». Αυτός ο όρος αναφέρεται στο πολιτικό και εθνικιστικό ιδεώδες που διαδόθηκε στον ελληνικό κόσμο και αποτέλεσε άξονα της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Κύριο θέμα της «Μεγάλης Ιδέας» ήταν η διεύρυνση των συνόρων του ελληνικού κράτους ώστε να συμπεριληφθούν περιοχές με ελληνικούς πληθυσμούς οι οποίες βρίσκονταν υπό ξένη κυριαρχία. Ο πρωθυπουργός Ιωάννης Κωλέττης μίλησε για τη «Μεγάλη Ιδέα» στη βουλή το 1844. Ο όρος συνδέεται άρρηκτα με τον αλυτρωτισμό ο οποίος θα αποτελέσει το κεντρικό πολιτικό άξονα του ελληνικού κράτους μέχρι το 1922 (Μικρασιατική Καταστροφή).

---

¹⁹ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 61-93.

Η Ελλάδα, γνωρίζοντας ότι δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει μόνη της την Οθωμανική αυτοκρατορία για την εδαφική της επέκταση, θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί τις κατά καιρούς κρίσεις του Ανατολικού ζητήματος. Το 1831 ξέσπασε η πρώτη τούρκο-αιγυπτιακή κρίση με την εισβολή του Ιμπραήμ στη Συρία, ωστόσο το ελληνικό κράτος δεν μπόρεσε να την εκμεταλλευτεί διότι τότε έβγαινε από έναν δεκαετή πόλεμο καταποντημένο. Επίσης δεν είχαν αποσαφηνιστεί οι βασικοί στόχοι της εθνικής πολιτικής. Ο βασιλιάς Όθωνας θα ενστερνιστεί τη «Μεγάλη Ιδέα» και θα προσπαθήσει να αποκομίσει οφέλη τόσο από τη δεύτερη τούρκο-αιγυπτιακή κρίση (1839-1841) όσο και από το Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856).

Κατά τη τούρκο-αιγυπτιακή κρίση του 1839-1841 θα προσπαθήσει να προσεταιριστεί τη Γαλλία η οποία στήριζε τον Μοχάμεντ Άλη της Αιγύπτου. Αυτή η κίνηση θα τον φέρει αντιμέτωπο με τη Ρωσία και τη Βρετανία που εκείνη την εποχή επιδιώκουν τη διατήρηση της ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Ρωσία θα προσεγγίσει την Βρετανία οι οποίες μαζί με την Αυστρία και την Πρωσία θα υπογράψουν τη Συνθήκη του Λονδίνου το 1840 χωρίς τη συμμετοχή της Γαλλίας. Η απόκλιση της τελευταίας από τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις την ανάγκασε να παύσει να υποστηρίζει τον Μοχάμεντ Άλη. Τελικά η Ελλάδα δεν μπόρεσε να αποκομίσει κάποιο όφελος²⁰.

Ο Κριμαϊκός Πόλεμος υπήρξε σταθμός μεγάλης σημασίας στην ιστορία της Ευρώπης, καθώς ήταν ο πρώτος ευρωπαϊκός πόλεμος μετά τη Συνθήκη Ειρήνης της Βιέννης στον οποίο ενεπλάκησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις ως αντίπαλες μεταξύ τους. Η Βρετανία και η Γαλλία για να στηρίξουν την ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας πολέμησαν ενάντια στη Ρωσία. Η σοβαρή κρίση του Ανατολικού ζητήματος αποτέλεσε για την Ελλάδα άλλη μια ευκαιρία για να επεκταθεί εδαφικά. Η είδηση για την έναρξη ενός ρώσο-τουρκικού πολέμου εξώθησε τις πρώτες ομάδες ενόπλων να περάσουν τα ελληνοτουρκικά σύνορα για να ξεσηκώσουν τους πληθυσμούς της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Η αλυτρωτική πολιτική της κυβέρνησης την έφερε σε αντιπαράθεση με τη Βρετανία και τη Γαλλία. Οι τελευταίες θα προχωρήσουν στο ναυτικό αποκλεισμό της χώρας και τη κατοχή του Πειραιά για να εξαναγκάσουν την Ελλάδα να τηρήσει ουδέτερη στάση στο πόλεμο. Η Ρωσία από την πλευρά της αν και επιδίωκε τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δεν υπολόγιζε την Ελλάδα ως μέτοχο, αλλά ως εστία αντιπερισπασμού στην

---

²⁰ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 224-225.

αντιπαράθεση της με τη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Πύλη. Με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1856 η Οθωμανική αυτοκρατορία εξασφάλισε το δικαίωμα συμμετοχής στο Κονσέρτο της Ευρώπης, ενώ περιορίστηκε σημαντικά η ρωσική ναυτική ισχύ στον Εύξεινο Πόντο²¹.

Και στις δύο ανατολικές κρίσεις η Ελλάδα έδρασε ανεύθυνα παρόλο που είχε επίγνωση ότι δεν μπορούσε να επεκταθεί εδαφικά χωρίς τη συναίνεση της Βρετανίας και της Γαλλίας. Παράλληλα αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του δανείου του 1832 γεγονός που έσπευσαν να εκμεταλλευτούν οι δύο Δυνάμεις για να ασκήσουν πιέσεις στη κυβέρνηση και στο βασιλιά. Επίσης η χώρα δεν είχε αξιόμαχες ένοπλες δυνάμεις ενώ η υποκίνηση επιδρομών στα οθωμανικά εδάφη γινόταν κυρίως για εσωτερικούς σκοπούς. Τέλος ήταν ένα αδύναμο κράτος το οποίο εξαρτιόταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Από τον Κριμαϊκό πόλεμο και μετά κατέστη σαφές στις ελληνικές κυβερνήσεις ότι δεν μπορούν να ακολουθούν εξωτερική πολιτική που θα ερχόταν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα των Δυνάμεων που ήλεγχαν τις θαλάσσιες επικοινωνίες στην ανατολική Μεσόγειο.

Η ταπείνωση που υπέστη η Ελλάδα στο Κριμαϊκό Πόλεμο θα έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες στην ίδια τη βασιλική οικογένεια, παρόλο που βραχυπρόθεσμα είχε ανέβει η δημοτικότητα του βασιλιά Όθωνα λόγω της ταύτισης του τελευταίου με την αλυτρωτική κοινή γνώμη. Στη πτώση της δημοτικότητας του έπαιξαν ρόλο κυρίως εξωτερικά γεγονότα όπως ο αύστρο-γαλλικός πόλεμος που θα οδηγήσει στην ενοποίηση της Ιταλίας και η ένωση της Βλαχίας με τη Μολδαβία (Παραδουνάβιες ηγεμονίες) σχηματίζοντας το κράτος της Ρουμανίας. Επίσης οφειλόταν και στο γεγονός ότι δεν είχε τεκνοποιήσει, με αποτέλεσμα να τίθεται θέμα διαδοχής στο θρόνο σε περίπτωση θανάτου του βασιλιά. Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο το παλάτι θα αναζητήσει κάποια διπλωματικά ερείσματα σε Ιταλία και Σερβία χωρίς σημαντικά αποτελέσματα. Παράλληλα οι Μεγάλες Δυνάμεις χρησιμοποιώντας ως αφορμή την εξυπηρέτηση του δανείου των 60.000.000 φράγκων παρενέβαιναν στα εσωτερικά της χώρας για να περιορίσουν οποιαδήποτε πολιτική που θα απειλούσε την ισορροπία στην περιοχή²². Τα αντιδυναστικά συναισθήματα θα ενταθούν με αποτέλεσμα ο Όθωνας να αναγκαστεί να εγκαταλείψει την Ελλάδα το 1862.

---

²¹ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 234-245.

²² Κώστης Κ., Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ος}-21^{ος} Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 2014), σελ 269-270.

Συμπερασματικά η «Μεγάλη Ιδέα» κατά την οθωνική περίοδο (1833-1862) δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια μίας ορθολογικά λελογισμένης και διαμορφωμένης υψηλής στρατηγικής καθώς το ελληνικό κράτος βρισκόταν υπό την πλήρη εξάρτηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Η αδυναμία των κομμάτων και του θρόνου να οικοδομήσουν μία συγκροτημένη και ορθολογικά υπολογισμένη πρόταση υψηλής στρατηγικής για τη πραγμάτωση της «Μεγάλης Ιδέας» έχει ως συνέπεια αυτός στόχος του ελληνισμού να χρησιμοποιείται κυρίως εργαλειακά για την εσωτερική νομιμοποίηση των πολιτικών τους προγραμμάτων και της πελατείας τους.

2.5 Το ελληνικό βασίλειο υπό τον Γεώργιο Α΄

Μετά την έξωση του Όθωνα, συγκροτήθηκε επαναστατική κυβέρνηση με κύριο μέλημά την αναζήτηση νέου βασιλιά. Θα προτείνει τον Αλφρέδο, δευτερότοκο γιό της βασίλισσας Βικτωρίας. Σε δημοψήφισμα που έγινε πήρε τη συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ωστόσο δεν θα δεχτούν την υποψηφιότητα του Αλφρέδου καθώς η συνθήκη του 1832 απέκλειε την υποψηφιότητα γόνων δυναστικών οίκων των εγγυητριών δυνάμεων. Η Βρετανία αντίθετα πρότεινε να δοθεί ο θρόνος στο πρίγκιπα Γουλιέλμο, γιό του διαδόχου του θρόνου της Δανίας Χριστιανού. Τη βρετανική πρόταση αποδέχτηκε η Γαλλία και η Ρωσία καθώς και η εθνοσυνέλευση των Ελλήνων η οποία ανακήρυξε το πρίγκιπα Γουλιέλμο βασιλιά των Ελλήνων με την ονομασία Γεώργιος Α΄. Παράλληλα η Βρετανία αποφάσισε να παραχωρήσει τα Επτάνησα στην Ελλάδα για να αυξήσει την επιρροή της στη χώρα και για την αναθέρμανση των ελληνό-βρετανικών σχέσεων. Έτσι έχουμε την υπογραφή της συνθήκης στο Λονδίνο μεταξύ των τριών εγγυητριών δυνάμεων το 1863, σύμφωνα με την οποία επικυρώθηκε η υποψηφιότητα του πρίγκιπα Γουλιέλμου στον ελληνικό θρόνο. Με την ίδια συνθήκη τα νησιά του Ιονίου αποδόθηκαν στην Ελλάδα από τη Βρετανία, αποτελώντας την πρώτη προσθήκη εδαφών μετά τον απελευθερωτικό αγώνα του 1821. Επιπλέον έγινε σαφές στην ελληνική κυβέρνηση και στο παλάτι ότι η προσάρτηση νέων εδαφών δεν μπορεί να γίνει αν δεν αλλάξουν οι υφιστάμενες συνθήκες. Συνεπώς η χώρα έπρεπε να δώσει έμφαση στην ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας, καθώς και στη στερέωση των νόμων και του συντάγματος²³.

---

²³ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 251-255.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου θα έρθουν αντιμέτωποι με μια νέα κρίση του ανατολικού ζητήματος, την κρητική επανάσταση (1866-1869). Κύρια αιτία της ήταν η κακοδιοίκηση του νησιού από τις οθωμανικές αρχές. Η επαναστατική επιτροπή των Κρητών ζητούσε την ένωση της νήσου με την Ελλάδα ή αν αυτό δεν γινόταν, να χορηγηθεί στο νησί πολιτικός οργανισμός που θα εξασφάλιζε ισονομία και χρηστή διοίκηση. Ωστόσο τα αιτήματα των τελευταίων προσέκρουσαν στην άρνηση των Μεγάλων Δυνάμεων οι οποίες είχαν στραμμένες την προσοχή τους στην κεντρική Ευρώπη καθώς είχε ξεσπάσει ο αύστρο-πρωσικός πόλεμος. Η Βρετανία που είχε μείνει απερίσπαστη από τις εξελίξεις στην Ευρώπη δεν επιθυμούσε να έρθει σε ρήξη με την Οθωμανική αυτοκρατορία για το ζήτημα της Κρήτης διότι το νησί αποκτούσε στρατηγική σημασία λόγω της διάνοιξης της διώρυγας του Σουέζ.

Η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε σε δύσκολη θέση. Φυσικά γνώριζε ότι δεν μπορούσε να αποκομίσει οφέλη από την κρητική επανάσταση καθώς η χώρα βρισκόταν σε δεινή δημοσιονομική κατάσταση ενώ οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν αντίθετες σε περαιτέρω ακρωτηριασμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Παρόλο που τυπικά παραμένει ουδέτερη, η Ελλάδα θα έρθει σε επαφή με τη Σερβία που θα καταλήξει στη σύναψη της συνθήκης του Φεσλάου το 1867. Η συνθήκη προέβλεπε τον από κοινού πόλεμο των δύο χωρών ενάντια στη Πύλη. Όσον αφορά τις διεκδικήσεις η Ελλάδα θα προσαρτούσε Κρήτη, Θεσσαλία και Ήπειρο, ενώ η Σερβία τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Δυστυχώς η συνθήκη αδρανοποιήθηκε λόγω της δολοφονίας του Σέρβου ηγεμόνα Μιχαήλ Ομπρένοβιτς. Η συνεχιζόμενη αποστολή εθελοντών για τη στήριξη των επαναστατών στην Κρήτη θα οδηγήσει στη διακοπή των ελληνό-τουρκικών σχέσεων και στην απειλή πολέμου με αποτέλεσμα να επέμβουν οι Μεγάλες Δυνάμεις για να αποσοβήσουν ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Το 1869 η οθωμανική αυτοκρατορία κατάφερε να καταστείλει τη κρητική επανάσταση ενώ το συνέδριο του Παρισιού εξανάγκασε την ελληνική κυβέρνηση να σταματήσει να συγκροτεί ανταρτικές ομάδες για τη πρόκληση αναταραχών σε οθωμανικά εδάφη²⁴.

Τη δεκαετία του 1860 εμφανίζεται η βουλγαρική εθνική συνείδηση. Πλέον οι Βούλγαροι, με την υποστήριξη της Ρωσίας η οποία μετά τη ταπείνωσή της στο Κριμαϊκό Πόλεμο ακολουθεί μια πανσλαβιστική πολιτική στα Βαλκάνια, επιθυμούν την ίδρυση αυτοκέφαλης βουλγαρικής εκκλησίας. Οι πολυετείς διαπραγματεύσεις

---

²⁴ Κώστης Κ., Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ος}-21^{ος} Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 2014), σελ 366-370.

των Βούλγαρων εκπροσώπων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν κατέληξαν σε συμβιβαστική λύση. Έτσι με σουλτανικό φερμάνι το 1870 ιδρύθηκε η βουλγαρική εξαρχία την οποία κήρυξε σχισματική το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1872.

Η εθνική κίνηση των Βουλγάρων ανησύχησε σοβαρά την ελληνική κυβέρνηση καθώς στρέφεται ενάντια στις εθνικές διεκδικήσεις της Ελλάδας στη Μακεδονία και τη Θράκη. Η εμφάνιση του σλαβικού κινδύνου έθεσε σε δίλημμα την ελληνική εξωτερική πολιτική. Έτσι έχουμε τη προσέγγιση της Ελλάδας με την Οθωμανική αυτοκρατορία, μια κίνηση που ευνοεί ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και η Βρετανία, ωστόσο η κοινή γνώμη ήταν αντίθετη σε αυτή τη κίνηση. Συνεπώς από τη μία έχουμε τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη ο οποίος ευνοούσε τη συνεργασία με τη Πύλη, ενώ από την άλλη έχουμε τον Αλέξανδρο Κουμουνδούρο ο οποίος επιθυμούσε τη συνεργασία με τις άλλες χώρες των Βαλκανίων²⁵. Αυτό το δίλημμα για συνεργασία με τα βαλκανικά κράτη, ή με τη Πύλη θα ταλανίσει την ελληνική εξωτερική πολιτική μέχρι τη κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου το 1912.

Το 1875 θα ξεσπάσει νέα κρίση με την εξέγερση σε Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Η Ελλάδα αρχικά κράτησε ουδέτερη στάση και προτίμησε τη συνεργασία με την Οθωμανική αυτοκρατορία επειδή θεωρούσε ότι η εξέγερση σε Βοσνία και Ερζεγοβίνη ήταν απομακρυσμένη υπόθεση. Ωστόσο γρήγορα η κρίση γενικεύτηκε καθώς έχουμε την εξέγερση των Βουλγάρων το 1876 η οποία θα κατασταλεί με βάνουσο τρόπο από τις οθωμανικές αρχές, προκαλώντας τις αντιδράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ την ίδια χρονιά η Σερβία κήρυξε το πόλεμο στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Η ελληνική κυβέρνηση κάτω από τη πίεση της κοινής γνώμης θα βρεθεί σε δύσκολη θέση διότι γνώριζε ότι στρατιωτικά δεν ήταν έτοιμη για πόλεμο ενάντια στους Οθωμανούς. Αντίθετα αρκέστηκε να υποκινεί εξεγέρσεις στα οθωμανικά εδάφη.

Η ήττα της Σερβίας στο σέρβο-τουρκικό πόλεμο προκάλεσε το ενδιαφέρον των Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως της Ρωσίας η οποία δεν αποκλείει το ενδεχόμενο επέμβασης. Η διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης που συγκλήθηκε με πρωτοβουλία της Βρετανίας δεν οδήγησε σε κάποιο συμβιβασμό εξαιτίας του ελιγμού του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ καθώς εξήγγειλε το σύνταγμα του 1876 το οποίο παρείχε απόλυτη ισότητα σε όλους τους Οθωμανούς πολίτες και καθιστούσε την επέμβαση των δυνάμεων περιττή. Ωστόσο επειδή ο σουλτάνος ήταν αποφασισμένος

---

²⁵ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 262-267.

να κυβερνήσει απολυταρχικά το ανέστειλε. Την επόμενη χρονιά ξέσπασε ρώσο-τουρκικός πόλεμος. Η ελληνική κυβέρνηση και ο βασιλιάς ήρθαν σε δύσκολη θέση. Τελικά κάτω από τη πίεση της κοινής γνώμης ο ελληνικός στρατός θα εισβάλει στη Θεσσαλία τη τελευταία στιγμή ενώ υπογραφόταν η ανακωχή μεταξύ Πύλης και Ρωσίας στην Αδριανούπολη. Πρόκειται για ένα «πολιτικό φιάσκο» για να δημιουργηθεί ελληνικό ζήτημα στις διαπραγματεύσεις που θα ακολουθήσουν τη λήξη του ρώσο-τουρκικού πολέμου.

Η υπογραφή της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου μεταξύ Ρωσίας και Πύλης η οποία προέβλεπε την ίδρυση μια εκτεταμένης βουλγαρικής ηγεμονίας που θα αποτελούσε ρωσικό δορυφόρο στα Βαλκάνια ανησύχησε την Ελλάδα, τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, καθώς και τις Μεγάλες Δυνάμεις. Οι διαμαρτυρίες για τους όρους αυτής της συνθήκης οδήγησε στη σύγκληση με πρωτοβουλία της Γερμανίας του συνεδρίου του Βερολίνου. Το συνέδριο υπήρξε σταθμός στην ιστορία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς αναθεώρούσε τους όρους της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου που προέβλεπαν τη δημιουργία ενός τεράστιου βουλγαρικού κράτους. Η συνθήκη του Βερολίνου προέβλεπε την ανεξαρτησία της Σερβίας, του Μαυροβουνίου και της Ρουμανίας, την ίδρυση αυτόνομης βουλγαρικής ηγεμονίας βόρεια του Αίμου και της αυτόνομης επαρχίας της Ανατολικής Ρωμυλίας, ενώ η Θράκη και η Μακεδονία παρέμεναν οθωμανικά εδάφη. Τέλος η Βρετανία απέκτησε τη Κύπρο ως αντάλλαγμα για τη στήριξη της στη Πύλη, η Αυστρία τη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη και η Ρωσία τη Βεσσαραβία και κάποιες εδαφικές παραχωρήσεις στο Καύκασο. Όσον αφορά την Ελλάδα η συνθήκη του Βερολίνου προέβλεπε τη διαρρύθμιση των ελληνό-τουρκικών συνόρων. Τελικά με τη διαμεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας στη Κωνσταντινούπολη το 1881 σύμφωνα με την οποία η Θεσσαλία και ο νομός Άρτας από την Ήπειρο εκχωρούνταν στην Ελλάδα²⁶.

Μετά την προσάρτηση των νέων περιοχών η κυβέρνηση Κουμουνδούρου θεωρήθηκε υπεύθυνη για τη μη προσάρτηση όλων των περιοχών που υποδείκνυε η συνθήκη του Βερολίνου. Οι εκλογές του Δεκεμβρίου του 1881 τις οποίες κέρδισε το «Νεωτερικό» κόμμα εγκαινιάζουν στην Ελλάδα μια περίοδο σταθερότητας της πολιτικής ζωής στη βάση του δικομματικού συστήματος. Το κόμμα του Χαρίλαου Τρικούπη δίνει έμφαση στην εσωτερική ανασυγκρότηση της χώρας με έμφαση στη

---

²⁶ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 278-279 & 282-287.

διάκριση εξουσιών, την αστικοποίηση και τον εξευρωπαϊσμό των κοινωνικών σχέσεων. Επίσης δίνει έμφαση στην ανάπτυξη των υποδομών (σιδηρόδρομοι, δρόμοι, λιμάνια) και την οικονομική ανάπτυξη μέσω επενδύσεων από Έλληνες της διασποράς. Τέλος η αναδιοργάνωση στρατού και στόλου αποτελεί προτεραιότητα για τον Τρικούπη προκειμένου να καταστήσει την Ελλάδα ικανή να ανταπεξέλθει στους διεθνείς ανταγωνισμούς. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική επιθυμεί να έχει στενές σχέσεις με τη Βρετανία. Αντίπαλο δέος στον Τρικούπη είναι το «Εθνικό» κόμμα του Θεόδωρου Δηλιγιάννη το οποίο συσπείρωσε τους δυσαρεστημένους από τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Τρικούπη. Κοινός παρανομαστής του κόμματος δεν ήταν ο χωρισμός των εξουσιών, αντίθετα η συγκέντρωση και η διεύθυνση τους από τη πολιτική και τέλος ο έλεγχος του ιδιωτικού κεφαλαίου από το κράτος.

Στις εκλογές του 1885 επικράτησε το «Εθνικό» κόμμα του Δηλιγιάννη, ωστόσο την ίδια χρονιά ξεσπάει νέα κρίση του Ανατολικού ζητήματος με αφορμή την κήρυξη της ένωσης της Ανατολικής Ρωμυλίας με τη Βουλγαρία. Η Βρετανία αποδέχτηκε τη προσάρτηση προκειμένου να απομακρύνει τη Βουλγαρία από τη Ρωσία. Η Ελλάδα και η Σερβία αντέδρασαν στη βουλγαρική ενέργεια καθώς πιστεύουν ότι διασalaεύεται η ισορροπία ισχύος στα Βαλκάνια που είχε καθορίσει το συνέδριο του Βερολίνου επτά χρόνια νωρίτερα. Στην Ελλάδα ο Δηλιγιάννης κάτω από τη πίεση της κοινής γνώμης κηρύσσει επιστράτευση. Η Σερβία κήρυξε το πόλεμο στη Βουλγαρία ωστόσο ηττήθηκε και μόνο με παρέμβαση της Αυστρίας σταμάτησαν οι Βούλγαροι τη προέλαση. Η νίκη των Βουλγάρων στο σέρβο-βουλγαρικό πόλεμο συνέβαλε στη διεθνή αναγνώριση της de facto προσάρτησης της Ανατολικής Ρωμυλίας από τη Βουλγαρία. Το νέο καθεστώς αναγνωρίστηκε και επίσημα από τη Πύλη τον Ιανουάριο του 1886. Η Ελλάδα υπό το κλίμα φιλοπόλεμου ενθουσιασμού διεκδικεί την επέκταση της επικράτειάς της στη γραμμή που είχε χαράξει η συνθήκη του Βερολίνου. Ωστόσο ο Δηλιγιάννης δεν τολμούσε να ρισοκινδυνεύσει μια εισβολή στα οθωμανικά εδάφη λόγω αδυναμίας εξεύρεσης πόρων για την αύξηση της δύναμης του στρατού και του εξοπλισμού του. Η «ένοπλος επαιτεία» του Δηλιγιάννη τελικά θα τερματιστεί με τον αποκλεισμό των ελληνικών λιμανιών από τους στόλους των Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ ο ίδιος θα παραιτηθεί ηρωικά. Ο Τρικούπης που επανήλθε στη κυβέρνηση το Μάιο του 1886 κήρυξε την αποστράτευση, ενώ λίγες μέρες αργότερα θα τερματιστεί αποκλεισμός των ελληνικών λιμανιών²⁷.

---

²⁷ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 290-291.

Ο Τρικούπης μετά την επιστροφή του στην εξουσία το 1886 θα συνεχίσει το ανορθωτικό του έργο, δίνοντας έμφαση στις στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις. Το 1889 ξέσπασε νέα εξέγερση στη Κρήτη η οποία κήρυξε την ένωσή της με την Ελλάδα. Ο Τρικούπης αρνήθηκε οποιαδήποτε βοήθεια προς του Κρητικούς για να αποφύγει νέα κρίση στις σχέσεις της χώρας με την Πύλη. Το 1890 γίνεται πρωθυπουργός ο Δηλιγιάννης ωστόσο υπό τη πίεση του βασιλιά Γεώργιου Α΄ θα παραιτηθεί δύο χρόνια αργότερα λόγω οικονομικής δυσπραγίας στην οποία είχε περιέλθει η χώρα. Ο Τρικούπης που τον διαδέχτηκε εν΄ τέλει κήρυξε τη πτώχευση της χώρας το 1893. Την επόμενη χρονιά ιδρύθηκε η «Εθνική Εταιρεία» από ομάδα νεαρών αξιωματούχων. Η νέα εξέγερση στη Κρήτη και η αποστολή ελληνικών δυνάμεων στο νησί σε συνδυασμό με την αδυναμία των Μεγάλων Δυνάμεων να επέμβουν εγκαίρως για να εκτονώσουν τη κρίση οδήγησε στον ελληνό-τουρκικό πόλεμο του 1897. Ο Δηλιγιάννης (είχε κερδίσει στις εκλογές του 1895) και ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ γνώριζαν ότι ήταν βέβαιη η ήττα της Ελλάδας, ωστόσο δεν μπορούσαν να υποχωρήσουν λόγω της μεγάλης πίεσης της κοινής γνώμης και της «Εθνικής Εταιρείας» η οποία είχε αποκτήσει μεγάλη ισχύ. Ο ελληνικός στρατός ηττήθηκε σε όλα τα μέτωπα από τις καλύτερα οργανωμένες οθωμανικές δυνάμεις. Μετά την κατάληψη της Θεσσαλίας η ελληνική κυβέρνηση θα απευθυνθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις για τη σύναψη ανακωχής. Στην Ελλάδα επιβλήθηκε Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος για την εξυπηρέτηση παλαιότερων δανείων. Έτσι μπόρεσε να συνάψει δάνειο με την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων για τη καταβολή πολεμικής αποζημίωσης στη Πύλη. Το μόνο θετικό που απέφερε ο πόλεμος του 1897 ήταν ότι η Κρήτη απέκτησε καθεστώς αυτονομίας υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων με ύπατο αρμοστή τον πρίγκιπα Γεώργιο, δευτερότοκο γιο του βασιλιά Γεωργίου Α΄, ενώ διατηρήθηκε η υψηλή κυριαρχία της Πύλης στο νησί²⁸.

---

²⁸ Κώστης Κ., Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ος}-21^{ος} Αιώνας, (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 2014), σελ 486-494.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1910-1914

3.1 Εισαγωγή

Μετά τον ελληνό-τουρκικό πόλεμο του 1897 η Ελλάδα βρέθηκε σε διπλωματική απομόνωση σε βαλκανικό και διεθνές επίπεδο παρά το γεγονός ότι είχε αρχίσει να ανακάμπτει οικονομικά. Στο εσωτερικό υπήρχε πολιτική αστάθεια με συνεχείς εναλλαγές στη κυβέρνηση, ενώ στο στόχαστρο είχε τεθεί ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και ο διάδοχος Κωνσταντίνος καθώς η κοινή γνώμη τους είχε καταστήσει υπεύθυνους για την ήττα στο πόλεμο του 1897. Στα Βαλκάνια οι δυνατότητες συμμαχιών ήταν περιορισμένες εφόσον επικρατούσε ένταση στις σχέσεις μεταξύ των χωρών. Ως προς το κρητικό ζήτημα η Ελλάδα, παρά την άρνηση της πύλης και των Μεγάλων Δυνάμεων να ικανοποιήσουν το αίτημα των Κρητών για ένωση, δεν είχε κράτη που να διεκδικούν τη Κρήτη.

Αντίθετα η Μακεδονία υπήρξε αντικείμενο έντονης διεκδίκησης μεταξύ των βαλκανικών κρατών, καθώς η περιοχή έχει οικονομική και στρατηγική αξία διότι ελέγχει το δρόμο που οδηγεί από τη κεντρική Ευρώπη στη Μεσόγειο και περιλαμβάνει το μεγάλο λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα η Μακεδονία διακρίνεται για την εθνοτική πολυπλοκότητα καθώς αποτελεί μια συνοριακή ζώνη όπου συναντιούνται και επικαλύπτονται πολλές εθνοτικές ομάδες. Στη τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα δημιουργήθηκαν δύο οργανώσεις, η «Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση» (ΕΜΕΟ), με σκοπό την αυτονομία της Μακεδονίας και όχι τη διαίρεσή της, και η «Ανώτατη Επιτροπή» η οποία διεκδικούσε τη Μακεδονία για τη Βουλγαρία. Οι Βούλγαροι εκμεταλλεύτηκαν την υποχώρηση της Ελλάδας εξαιτίας της ήττας στο πόλεμο του 1897 για να διεισδύσουν στη περιοχή. Συνεπώς η τελευταία άργησε να παρέμβει στα μακεδονικά δρώμενα²⁹.

Η εξέγερση του Ίλιντεν το 1903 η οποία αποσκοπούσε στη παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων για την αυτονομία της Μακεδονίας, θορύβησε την Ελλάδα. Έτσι έχουμε τη συγκρότηση του «Μακεδονικού Κομιτάτου» στην Αθήνα το οποίο έλαβε μεγάλη ανάπτυξη μετά το θάνατο του Παύλου Μελά και την αποστολή ένοπλων

---

²⁹ Σταυριανός Λ.Σ., Τα Βαλκάνια Από το 1453 και Μετά, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 2007), σελ 965-973.

ομάδων στη Μακεδονία. Θα ξεσπάσει ένας αγώνας μεταξύ των Ελλήνων και των Βουλγάρων για τη διεύρυνση της επιρροής τους, ο οποίος θα διαρκέσει μέχρι την επανάσταση των Νεότουρκων το 1908. Ο «Μακεδονικός Αγώνας» ήταν μια ελληνική αντίδραση μεγάλης κλίμακας στο ενδεχόμενο να εξασφαλίσει η Βουλγαρία ερείσματα σε περιοχές της Μακεδονίας τις οποίες η Ελλάδα θεωρούσε ότι της άνηκαν. Επίσημα η Ελλάδα προσπαθούσε να υπονομεύσει το βουλγαρικό αίτημα για αυτονομία της Μακεδονίας κρίνοντας ότι ήταν καλύτερο να διατηρηθεί η οθωμανική κυριαρχία μέχρι η Ελλάδα να βρεθεί σε θέση να τη διεκδικήσει δια των όπλων³⁰.

Η επανάσταση των Νεότουρκων του 1908 την οποία είχε σχεδιάσει η «Επιτροπή Ένωσης και Προόδου», οδήγησε στην επαναφορά του συντάγματος του 1876 και στην εκθρόνιση μετά από αποτυχημένη αντεπανάσταση του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ και την αντικατάστασή του από τον Μωάμεθ Ε΄. Αρχικά οι Νεότουρκοι υπόσχονταν ισονομία και ισοπολιτεία για όλες τις εθνότητες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ωστόσο με τη πάροδο του χρόνου στην «Επιτροπή Ένωσης και Προόδου» επικράτησαν εκείνοι που προωθούσαν τη δημιουργία ενός ισχυρού συγκεντρωτικού κράτους. Σταδιακά προχώρησαν στον εκτουρκισμό της αυτοκρατορίας και στη καταπίεση των μειονοτήτων. Αυτή η κατάσταση οδήγησε τα βαλκανικά κράτη να παραμερίσουν τις διαφορές τους και να συμπήξουν κοινό μέτωπο εναντίον των Οθωμανών, όπως θα δούμε παρακάτω.

3.2 Η έλευση του Ελευθερίου Βενιζέλου και η ανάκαμψη

Η πολιτική αστάθεια και διαφθορά στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα σε συνδυασμό με τη διπλωματική απομόνωση της χώρας θα οδηγήσει στο κίνημα στο Γουδί στις 15 Αυγούστου 1909. Το πρόγραμμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου αφορούσε την αντιμετώπιση της διαφθοράς, της οικονομικής καχεξίας και της άθλιας κατάστασης στη διοίκηση, τη δικαιοσύνη και την αστυνομία. Όσον αφορά τις ένοπλες δυνάμεις, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος επιδίωκε την αναδιοργάνωση στρατού και στόλου από ξένες αποστολές, την απομάκρυνση των πριγκίπων από το στρατό, τη δημιουργία στρατιωτικών θέσεων και διοικήσεων και η υποχρεωτική προέλευση από τις ένοπλες δυνάμεις των υπουργών των πολεμικών υπουργείων. Το κίνημα στο Γουδί βρήκε λαϊκή ανταπόκριση. Έτσι διοργανώθηκαν συλλαλητήρια ένα μήνα

---

³⁰ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 309-311.

αργότερα τα οποία προέβαλλαν αστικές διεκδικήσεις, όπως η προστασία της παραγωγής, η δίωξη της τοκογλυφίας, η προοδευτικότητα των φόρων κ.α³¹.

Ωστόσο ο Στρατιωτικός Σύνδεσμός πέρα από τα παραπάνω αιτήματα, δεν είχε σαφείς πολιτικούς στόχους με αποτέλεσμα να αρχίσει να φθίρεται. Έτσι οι στρατιωτικοί αποφάσισαν να καλέσουν τον Κρητικό Ελευθέριο Βενιζέλο να αναλάβει την αρχηγία του Στρατιωτικού Συνδέσμου, ωστόσο ο τελευταίος θα αρνηθεί αυτή τη πρόταση, καθώς επιδιώκει τη σταδιακή επάνοδο στη πλήρη πολιτική ομαλότητα. Στις εκλογές το καλοκαίρι του 1910 πέτυχε εκλογικό θρίαμβο. Ο Βενιζέλος αν και οικειοποιήθηκε το επαναστατικό πνεύμα της εποχής, απέφυγε τις βίαιες ρήξεις με το κατεστημένο. Έτσι η βουλή που προέκυψε στις εκλογές ήταν αναθεωρητική και όχι συντακτική, καθώς ο Βενιζέλος δεν επιθυμούσε την εκθρόνιση του βασιλιά Γεωργίου Α'. Επειδή η κοινοβουλευτική στήριξη που είχε δεν του επέτρεπε να ελπίζει σε ισχυρή κυβέρνηση, αποφάσισε και με τη συγκατάθεση του βασιλιά να διαλύσει τη βουλή και να προκηρύξει νέες εκλογές το Νοέμβριο του 1910. Η αποχή των παλαιών κομμάτων ως διαμαρτυρία για αυτή την αυθαίρετη ενέργεια, θα οδηγήσει στη πλήρη πολιτική κατίσχυση του Βενιζέλου. Φυσικά ο νέος πρωθυπουργός της χώρας αποφάσισε να μην αποκόψει το παλιό πολιτικό-κοινωνικό κατεστημένο από το εθνικό και ανορθωτικό έργο που επιδίωκε να εγκαινιάσει³².

Η Β' αναθεωρητική βουλή που προέκυψε από τις εκλογές του Νοεμβρίου προχώρησε σε 54 τροποποιήσεις του συντάγματος του 1864 και υιοθέτησε το αναθεωρημένο σύνταγμα στις 11 Ιουνίου 1911. Αυτές οι τροποποιήσεις σε συνδυασμό με τις νομοθετικές ρυθμίσεις που ψηφίστηκαν την επόμενη χρονιά επηρέαζαν κάθε κομμάτι της εθνικής ζωής. Η συνταγματική πρόβλεψη για την απαλλοτρίωση άνοιγε το δρόμο για τη διαίρεση των μεγάλων κτημάτων στη Θεσσαλία³³.

Η πολιτική φιλοσοφία του βενιζελισμού συνίστατο στην επιδίωξη της δημιουργίας ενός κράτους δικαίου, με εκσυγχρονισμένη διοικητική μηχανή, προωθημένες κοινωνικές και οικονομικές λειτουργίες, ενιαία συνολική αντίληψη των εθνικών ζητημάτων και ευρύτερο στόχο τη λειτουργική, οικονομική και πολιτιστική ενσωμάτωση της Ελλάδας στη Δύση. Ο Βενιζέλος είναι ο πρώτος πολιτικός που

---

³¹ Διαμαντόπουλος Θ., *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997), σελ 61-66.

³² Διαμαντόπουλος Θ., *οπ. π.*, σελ 73-75.

³³ Σταυριανός Λ.Σ., *Τα Βαλκάνια Από το 1453 και Μετά*, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 2007), σελ 893-896.

καθιέρωσε το κράτος δικαίου, πλέον ο νόμος εφαρμόζεται σε όλους. Αναφορικά με τη κοινωνική πολιτική ο Βενιζέλος υιοθέτησε πολλά φιλολαϊκά μέτρα, όπως η καθιέρωση της Κυριακής ως αργίας, η αναγνώριση των ομοσπονδιών των εργατικών συνδικάτων της Αθήνας και του Πειραιά, η καθιέρωση της μονιμότητας της θητείας των δημόσιων αξιωματούχων αντί της ρουσφετολογίας που ίσχυε μέχρι τότε στη δημόσια διοίκηση. Για τη τόνωση της οικονομίας ο Βενιζέλος εισήγαγε μέτρα εκσυγχρονισμού και προγραμματισμού της αγροτικής παραγωγής και δημιούργησε ένα σώμα ανεξάρτητων φοροεισπρακτόρων για την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών. Στόχος του ήταν ο διπλασιασμός του εθνικού πλούτου και η δημιουργία μιας υγιούς ανταγωνιστικής εθνικής βιομηχανίας³⁴.

Όσον αφορά τις ένοπλες δυνάμεις ήδη είχαν ξεκινήσει μετά το πόλεμο του 1897 νέες συστηματικές προσπάθειες για την αναδιοργάνωση και τον εξοπλισμό του ελληνικού στρατού. Το 1900 ψηφίστηκε ο θεσμός της Γενικής Διοίκησης του Στρατού και διοικητής ορίστηκε ο διάδοχος Κωνσταντίνος, ενώ το 1904 ψηφίστηκε ο νόμος «Περί Οργανισμού του Στρατού» με τον οποίο καθορίστηκε η σύνθεση του στρατού. Τέλος το 1907 με νομοθετικά μέτρα εντάθηκαν οι προσπάθειες για την ενίσχυση του στρατού σε έργα υποδομής, μέσα πυρός και υλικά. Η επανάσταση του Γουδί το 1909 έθεσε σε νέες βάσεις την αναδιοργάνωση του στρατού. Οι μεραρχίες και οι λοιπές στρατιωτικές υπηρεσίες υπήχθησαν στο Υπουργείο Στρατιωτικών. Επίσης καθιερώθηκε η γενική στρατολογία και αποφασίστηκε η εκγύμναση για ένα τρίμηνο όλων των αγύμναστων παλαιών κλάσεων, ενώ έγιναν μεγάλες παραγγελίες σε πυρομαχικά και υλικά επιστρατεύσεως και άρχισε η κατασκευή έργων υποδομής.

Τον Ιανουάριο του 1912 δημοσιεύτηκε ο νέος Οργανισμός του Στρατού ο οποίος καθόρισε το τριαδικό σύστημα στο θέμα της οργάνωσής του. Η εκπαίδευση του στρατού πήρε νέα μορφή, καθώς άρχισαν να εκτελούνται κάθε χρόνο μεγάλες στρατιωτικές ασκήσεις κατά τους θερινούς μήνες για την εξοικείωση των στρατιωτών στις μεθόδους του πολέμου. Τη μεγαλύτερη ώθηση στους τομείς διοίκησης, της οργάνωσης και της εκπαίδευσης του ελληνικού στρατού έδωσε η γαλλική αποστολή υπό το στρατηγό Eydoux από τον Ιανουάριο του 1911. Παράλληλα ιδρύθηκε με νόμο του 1904 το «Ταμείο Εθνικής Αμύνης» στο οποίο παραχωρήθηκαν ειδικοί πόροι του κράτους για τον εφοδιασμό του στρατού. Συνεπώς μέσω του ταμείου αυτού διατέθηκαν αξιόλογα ποσά για τη προμήθεια ατομικού οπλισμού, πυροβόλων,

---

³⁴ Διαμαντόπουλος Θ., Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997), σελ 87-94.

οχημάτων, πυρομαχικών, ειδών ματισμού και υπόδησης, ίππων και ημιόνων, τη κατασκευή αποθηκών, έργων οχυρώσεως και για άλλες ανάγκες του στρατού. Τέλος τη περίοδο 1910-1912 έγινε και η οχύρωση της χώρας με την εκτέλεση οχυρωματικών έργων σε Θεσσαλία και Ήπειρο³⁵

3.3 Η διπλωματία πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους

Η προσέγγιση με τη Πύλη ή με τα βαλκανικά έθνη ταλάνιζε την ελληνική εξωτερική πολιτική εδώ και μισό αιώνα. Τα γεγονότα του 1908 έπεισαν την Ελλάδα να επιδιώξει μια συμμαχία με τη Πύλη, καθώς ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας Φερδινάνδος εκμεταλλευόμενος την αναταραχή που είχε προκληθεί στην Οθωμανική αυτοκρατορία εξαιτίας της επανάστασης των Νεοτούρκων, κήρυξε την πλήρη ανεξαρτησία της Βουλγαρίας. Τόσο οι Νεότουρκοι όσο και οι Έλληνες βλέπουν θετικά το ενδεχόμενο για σύναψη ελληνοτουρκικής συμμαχίας για την αναχαίτιση της βουλγαρικής διείσδυσης στη Μακεδονία. Για τους τελευταίους είναι νωπή η βουλγαρική σκληρότητα στο Μακεδονικό Αγώνα (1904-1908). Ο Στέφανος Δραγούμης που είχε γίνει πρωθυπουργός κατόπιν προτροπής του Βενιζέλου ήταν θετικός στη δημιουργία ενός ελληνο-τουρκικού κράτους. Οι Νεότουρκοι από την πλευρά τους έδιναν έμφαση σε μια θαλάσσια συμμαχία με την Ελλάδα σε ενδεχόμενο πόλεμο με τη Βουλγαρία ο οποίος τελικά δεν εξερράγη λόγω επέμβασης των Μεγάλων Δυνάμεων³⁶.

Ο Βενιζέλος από την αρχή της ανάληψης της πρωθυπουργίας, επιδίωξε να βγάλει την Ελλάδα από τη διπλωματική απομόνωση στην οποία είχε περιέλθει εξαιτίας της πτώχευσης του 1893 και του ελληνο-τουρκικού πολέμου του 1897. Πρωταρχικός του στόχος ήταν να μη προκληθεί νέα όξυνση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις εξαιτίας του κρητικού ζητήματος. Μετά την άφιξη του στην Ελλάδα για να αναλάβει τη πρωθυπουργία, οι Κρήτες για ακόμη μια φορά απαίτησαν την ένωση της νήσου με την Ελλάδα και αξίωσαν την είσοδο των βουλευτών τους στην ελληνική βουλή. Η Πύλη αντιδρά σε αυτή την ενέργεια και προχωρά σε ευρεία και βίαιη εκστρατεία κατά των ελληνικών προϊόντων. Παράλληλα οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν είναι θετικές σε αυτό το ενδεχόμενο καθώς δεν επιθυμούν να προκληθεί κρίση στην

³⁵ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 12-14.

³⁶ Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων 1910-1914, (Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, 1993), σελ 61-66.

ανατολική Μεσόγειο. Ο Βενιζέλος θέλοντας να μη διαταράξει τις σχέσεις της χώρας με τις Μεγάλες Δυνάμεις και την Οθωμανική αυτοκρατορία, όχι μόνο αντιτάχθηκε στη κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, αλλά εμπόδισε δια της βίας την είσοδο Κρητών βουλευτών στην ελληνική βουλή. Αντίθετα έδωσε προτεραιότητα στην ανάπτυξη μιας στενής ελληνοτουρκικής συνεργασίας, στα πλαίσια ομοσπονδίας στην οποία οι Έλληνες θα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στο οθωμανικό κράτος. Ωστόσο τα πράγματα δεν ευνόησαν την σύσφιξη των σχέσεων Ελλάδας-Πύλης εξαιτίας αφενός της επικράτησης της εθνικιστικής πτέρυγας των Νεοτούρκων και της προσπάθειας εκτουρκισμού της οθωμανικής κοινωνίας και αφετέρου των διπλωματικών εξελίξεων στα Βαλκάνια. Τα βαλκανικά κράτη είχαν συνάψει συμμαχίες μεταξύ τους και προετοιμάζονταν για πόλεμο ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Βενιζέλος αποφάσισε να εντάξει την Ελλάδα στη Βαλκανική συμμαχία³⁷.

Ο πρωταρχικός παράγοντας που συνέβαλε στο σχηματισμό της Βαλκανικής συμμαχίας ήταν η κρίσιμη καμπή του 1908, καθώς η Αυστροουγγαρία προσάρτησε τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη προκαλώντας μεγάλες αντιδράσεις σε Ρωσία και Σερβία. Πλέον η Ρωσία ευνοεί τη συνένωση των βαλκανικών κρατών για την αναχαίτιση της Αυστροουγγαρίας. Άλλος ένας παράγοντας που συνέβαλε στη συμμαχία ήταν η πολιτική εκτουρκισμού που εφαρμόζαν οι Νεότουρκοι στη προσπάθειά τους να επιβάλλουν το συγκεντρωτισμό και τη τουρκική ηγεμονία στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Άμεση συνέπεια της τουρκοποίησης ήταν η δυσαρέσκεια και η εξέγερση των υπόδουλων λαών³⁸.

Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας για το σχηματισμό της Βαλκανικής συμμαχίας ξεκίνησαν μετά τη κρίση της Βοσνίας, αλλά καθυστέρησαν εξαιτίας του Μακεδονικού ζητήματος και των διαφορετικών συμφερόντων των δύο χωρών. Η έκρηξη του ιταλό-τουρκικού πολέμου και η κινητοποίηση του τουρκικού στρατού στα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας συνέτεινε στην εξομάλυνση των διαφορών και στην υπογραφή της σέρβο-βουλγαρικής συμμαχίας στις 13 Μαρτίου 1912, η οποία είχε περισσότερο αντιτουρκικό χαρακτήρα παρά αντιαυστριακό όπως ήλπιζε η Ρωσία³⁹.

---

³⁷ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 284-285.

³⁸ Σταυριανός Λ.Σ., Τα Βαλκάνια Από το 1453 και Μετά, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 2007), σελ 992-993.

³⁹ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ), οπ. π, σελ 286.

Η συνθήκη συμμαχίας μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας προκάλεσε ανησυχία στην ελληνική κυβέρνηση. Ο Βενιζέλος συνειδητοποιώντας τη κρισιμότητα των νέων περιστάσεων, επιδίωξε τη προσέγγιση με τα βαλκανικά κράτη και προπαντός με τη Βουλγαρία. Γνώριζε ότι αν η Ελλάδα κρατούσε ουδέτερη στάση απέναντι στη βαλκανική συμμαχία θα έχανε μια μεγάλη ευκαιρία για να επεκταθεί στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θράκη. Ο Βενιζέλος θα προσπαθήσει να αμβλύνει τις διαφορές με τη Βουλγαρία. Συνεπώς ξεκίνησε μυστικές διαπραγματεύσεις με τη κυβέρνηση της Σόφιας, αποφεύγοντας κάθε συζήτηση για το τρόπο διανομής των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας μετά το πέρας του πολέμου καθώς και οι δύο χώρες φιλοδοξούσαν να αποκτήσουν τη Θεσσαλονίκη. Η συνθήκη αμυντικής συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας που υπογράφηκε στη Σόφια στις 29 Μαΐου 1912 υπήρξε τεράστιας σημασίας για την προάσπιση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων, καθώς κατέστησε την Ελλάδα μέτοχο μιας συμμαχίας που είχε τη στήριξη μιας μεγάλης δύναμης⁴⁰. Τέλος το Μαυροβούνιο υπέγραψε συνθήκη συμμαχίας με Σερβία και Βουλγαρία στις 6 Οκτωβρίου 1912, ενώ η συμμαχία του με την Ελλάδα ήταν προφορική.

Παρόλο που η Βαλκανική Συμμαχία είχε προέλθει με προτροπή της Ρωσίας για την αναχαίτιση της Αυστρίας, τελικά στράφηκε ενάντια στην εξασθενημένη Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές καθώς η Πύλη σπαρασσόταν από τις εξεγέρσεις στο εσωτερικό της και τις Ιταλικές επιθέσεις στο εξωτερικό, ενώ τα βαλκανικά κράτη είχαν κατορθώσει να δημιουργήσουν αποτελεσματικούς στρατιωτικούς μηχανισμούς. Τέλος οι Μεγάλες Δυνάμεις παρόλο που δεν επιθυμούσαν την έκρηξη πολέμου στα Βαλκάνια δεν ήταν σε θέση να συνεργαστούν για να τον αποτρέψουν εξαιτίας της διαίρεσης τους σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Η Πύλη προχώρησε σε επιστράτευση και συγκέντρωση των στρατευμάτων της στη Θράκη. Η Βουλγαρία με τη Σερβία ως απάντηση προχώρησαν στη λήψη ανάλογων στρατιωτικών μέτρων και κάλεσαν την Ελλάδα να ενταχθεί στο αντιτουρκικό μέτωπο.

Το Μαυροβούνιο κήρυξε πόλεμο στη Πύλη στις 30 Σεπτεμβρίου 1912, ύστερα από άρνηση της τελευταίας στην αξίωση του για νέα διαρρύθμιση των συνόρων του. Οι πρέσβεις της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας αξίωσαν τηλεσιγραφικά από την οθωμανική κυβέρνηση να προβεί σε ριζικές μεταρρυθμίσεις

---

⁴⁰ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 287-288.

στο εσωτερικό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όπως ήταν φυσικό η Πύλη αρνήθηκε το τηλεσίγραφο με αποτέλεσμα τα βαλκανικά κράτη να της κηρύξουν το πόλεμο στις 4 Οκτωβρίου 1912. Την επόμενη ημέρα ο Βενιζέλος δέχτηκε τους Κρήτες βουλευτές στην ελληνική βουλή. Η Πύλη από την πλευρά της ανακάλεσε τους πρεσβευτές της στη Σόφια και το Βελιγράδι, όχι όμως και από την Αθήνα, καθώς προσπάθησε να αποσπάσει την ουδετερότητα της Ελλάδας με αντάλλαγμα τη παραχώρηση της Κρήτης, των Ιωαννίνων και του Μετσόβου. Παράλληλα υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με την Ιταλία στο Ουσύ της Ελβετίας στις 2 Οκτωβρίου 1912, η οποία έθεσε τέλος στον ιταλό-τουρκικό πόλεμο και το ναυτικό αποκλεισμό που τις είχε επιβάλει η Ιταλία. Τελικά η Ελλάδα κήρυξε το πόλεμο στη Πύλη στις 5 Οκτωβρίου 1912⁴¹.

3.4 Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος

Οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις μετά την αναδιοργάνωσή τους που είχε ξεκινήσει μετά την ήττα στο πόλεμο του 1897 και είχε ενταθεί μετά το κίνημα στο Γουδί το 1909 ήταν έτοιμες, πειθαρχημένες και με σύγχρονο οπλισμό στον Βαλκανικό Πόλεμο που ξέσπασε τον Οκτώβριο του 1912. Το σχέδιο επιστράτευσης βασιζόταν στο νέο Οργανισμό του Στρατού, στην εκγύμναση νέων ηλικιών, στη παραλαβή νέων υλικών και οπλισμού και στις πολιτικές κατευθύνσεις της κυβέρνησης. Επίσης προέβλεπε τη συγκρότηση του στρατού Θεσσαλίας με διοικητή τον αντιστράτηγο διάδοχο Κωνσταντίνο που θα αποτελούνταν από 100.000 άνδρες, 25.000 κτήνη και 3.500 οχήματα με αντικειμενικό σκοπό τη καταστροφή των τουρκικών δυνάμεων στη Μακεδονία και του στρατού Ηπείρου με διοικητή τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη που θα αποτελούνταν από 13.000 άνδρες, 4.200 κτήνη και 400 οχήματα με σκοπό την ενεργό άμυνα στην Ήπειρο μέχρι να κριθεί ο πόλεμος στη Μακεδονία⁴².

Μετά τη διάβαση των συνόρων ο ελληνικός στρατός κινήθηκε βόρεια και κατέλαβε την Ελασσόνα χωρίς να συναντήσει μεγάλη αντίσταση από τις τουρκικές δυνάμεις. Η αμυντική γραμμή των στενών του Σαρανταπόρου ήταν από τη φύση της οχυρή και τα πρώτα χαμηλά υψώματα βρίσκονταν σε μικρή απόσταση μπροστά της. Έτσι ο επιτιθέμενος ήταν αναγκασμένος να διασχίσει το στενό κάτω από τα πυρά του εχθρικού πυροβολικού χωρίς κάλυψη από το δικό του πυροβολικό. Με άλλα λόγια η

⁴¹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πόλεμων 1912-1913*, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 9-11.

⁴² Γενικό Επιτελείο Στρατού, *οπ. π.*, σελ 15.

κατώτερη αριθμητικά τουρκική δύναμη μπορούσε να διακόψει τη προέλαση του ελληνικού στρατού. Η επικράτηση του ελληνικού στρατού στη μάχη του Σαρανταπόρου αποτέλεσε τη πρώτη σημαντική νίκη του στο Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο⁴³.

Οι ελληνικές δυνάμεις συνέχισαν τη προέλαση βόρεια και στρατοπέδευσαν στο υψίπεδο της Κοζάνης. Το Γενικό Στρατηγείο βρέθηκε μπροστά σε ένα στρατηγικό δίλημμα: τη συνέχιση της προέλασης προς το Μοναστήρι ή να στραφεί ανατολικά με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη. Ο όγκος του τουρκικού στρατού είχε συγκεντρωθεί στη Βέροια, ενώ βόρεια της Κοζάνης υπήρχαν μικρές μονάδες του εχθρικού στρατού. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος επέλεξε να κατευθυνθεί βόρεια ο στρατός με κατεύθυνση το Μοναστήρι και μετά προς τη Βέροια και τη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο η κυβέρνηση Βενιζέλου έχοντας πληροφορίες ότι η Βουλγαρία ενδιαφερόταν να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη πριν τον ελληνικό στρατό, διέταξε τον διάδοχο Κωνσταντίνο να κατευθυνθεί ανατολικά ο ελληνικός στρατός. Ο τελευταίος συνέχισε να απορρίπτει αυτό το ενδεχόμενο με αποτέλεσμα ο Βενιζέλος να στείλει το βασιλιά Γεώργιο Α΄ ώστε να πειστεί ο Κωνσταντίνος να αλλάξει τη στρατηγική του. Συνεπώς οι ελληνικές δυνάμεις συνέχισαν τη προέλασή τους με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη απελευθερώνοντας τη Κατερίνη και τη Βέροια. Οι τουρκικές δυνάμεις που αποτελούνται από 25.000 άνδρες συγκεντρώθηκαν στα Γιαννιτσά για να σταματήσουν την ελληνική προέλαση. Οι ελληνικές δυνάμεις κατάφεραν, κάτω από τις συνεχείς βολές του εχθρικού πυροβολικού, να καταλάβουν τα οχυρώματα και να μπουν στη πόλη. Η νίκη του ελληνικού στρατού στη μάχη των Γιαννιτσών παρά τις απώλειες, άνοιξε το δρόμο για τη κατάληψη της Θεσσαλονίκης⁴⁴.

Μετά τη μάχη των Γιαννιτσών επισκευάστηκαν οι γέφυρες, που είχαν καταστραφεί από τους Τούρκους, ώστε να διαβούν το ποταμό Αξιό οι ελληνικές δυνάμεις με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη. Το Γενικό Στρατηγείο επισκέφθηκε επιτροπή από τους προξένους των Μεγάλων δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη και το στρατηγό Σεφίκ πασά για διαπραγματεύσεις σχετικά με τη παράδοση της πόλης χωρίς μάχη. Μετά από διαπραγματεύσεις και υπαναχωρήσεις σε συνδυασμό με τη προώθηση των ελληνικών μεραρχιών το πρωί της 26^{ης} Οκτωβρίου 1912 ο Σεφίκ πασάς δέχτηκε τους όρους που του είχε θέσει ο Κωνσταντίνος. Έτσι δύο τάγματα

⁴³ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 289-292.

⁴⁴ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πόλεμων 1912-1913, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 45-54.

ευζώνων προχώρησαν γρήγορα για να καταλάβουν τη Θεσσαλονίκη ενώ στάλθηκε τηλεγράφημα προς τον διοικητή της βουλγαρικής μεραρχίας Τεοντόροφ που κατευθυνόταν προς τη Θεσσαλονίκη να σταματήσει τη προέλασή της, καθώς η πόλη είχε ήδη απελευθερωθεί από τις ελληνικές δυνάμεις. Οι Βούλγαροι συνέχισαν προς τη Θεσσαλονίκη με στόχο να εγκαθιδρύσουν ένα είδος συγκυριαρχίας, αλλά η ελληνική πλευρά αρνήθηκε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Αντίθετα επέτρεψε την είσοδο σε δύο βουλγαρικά τάγματα για ανάπαυση. Παράλληλα με την εξόρμηση του στρατού Θεσσαλίας προς τη Μακεδονία, αποβιβάστηκαν στη Χαλκιδική σώματα Προσκόπων τα οποία διείσδυσαν στο εσωτερικό εκδιώκοντας μικρές τουρκικές φρουρές. Τα σώματα Προσκόπων απελευθέρωσαν το Πολύγυρο τη Χαλκιδική, τη Νιγρίτα και την Ελευθερούπολη⁴⁵.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης που αποτελούσε το κύριο αντικειμενικό στόχο στη Μακεδονία, ο ελληνικός στρατός επικεντρώθηκε στην εκκαθάριση της περιοχής στα βόρεια της Κοζάνης και την επίτευξη επαφής με το σερβικό στρατό στο Μοναστήρι. Έτσι το Γενικό Στρατηγείο αποφάσισε το χωρισμό του στρατού της Θεσσαλίας σε τρία τμήματα, το δυτικό με έδρα τη Κοζάνη, το ανατολικό με έδρα τη Θεσσαλονίκη με στόχο τη προστασία της πόλης και το κεντρικό που θα μετακινούταν στη δυτική Μακεδονία για να συνεχίσει τις επιχειρήσεις σε συνεργασία με το δυτικό τμήμα. Ο στρατός κατέλαβε την Άρνισσα, αλλά μια σειρά από ατυχίες όπως οι συνεχείς παρενοχλήσεις των τουρκικών δυνάμεων οδήγησαν στη καθυστέρηση της προέλασης με αποτέλεσμα να μη προλάβει να καταλάβει το Μοναστήρι πριν τους Σέρβους. Συνεπώς στράφηκε δυτικά και κατέλαβε τη Φλώρινα και τη Καστοριά. Η εκκαθάριση της δυτικής Μακεδονίας ολοκληρώθηκε στις 7 Δεκεμβρίου με τη κατάληψη της Κορυτσάς⁴⁶.

Ο στρατός της Ηπείρου με διοικητή τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη συγκεντρώθηκε στην Άρτα, κυρίως χρησίμευε ως δυτική πλαγιοφυλακή στο κύριο όγκο του ελληνικού στρατού που θα προήλαυε στη Μακεδονία. και θα τηρούσε αμυντική στάση καθώς αδυνατούσε να εκπορθήσει τα οχυρά του Μπιζανιού χωρίς σημαντικές ενισχύσεις. Ο ορεινός όγκος του Μπιζανιού αποτελούσε μια ισχυρή αμυντική τοποθεσία η οποία είχε ενισχυθεί με πέντε πυροβολεία από τη γερμανική οργανωτική αποστολή του τουρκικού στρατού. Ο στρατός ενισχυμένος με δύο

---

⁴⁵ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 295-298.

⁴⁶ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πόλεμων 1912-1913, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 74-98.

τάγματα του ανεξάρτητου συντάγματος Κρητών και από σώματα Ηπειρωτών προέλασε προς τη Πρέβεζα. Με τη συνδρομή και της ελληνικής μοίρας Ιονίου επικράτησε στη μάχη της Νικόπολης. Αυτή η ελληνική επιτυχία οδήγησε το Τούρκο διοικητή της Πρέβεζας να στείλει επιτροπή με τους όρους παράδοσης της πόλης. Οι όροι έγιναν δεκτοί από την ελληνική πλευρά και έτσι η Πρέβεζα απελευθερώθηκε στις 21 Οκτωβρίου 1912. Επειδή τα Πέντε Πηγάδια αποτελούσαν κέντρο εξορμήσεως των τουρκικών δυνάμεων αποφασίστηκε η κατάληψη τους. Οι ελληνικές δυνάμεις παρά τον άσχημο καιρό κατέλαβαν τα Πέντε Πηγάδια μετά από αψιμαχίες επτά ημερών στις 28 Οκτωβρίου 1912⁴⁷.

Παράλληλα ελληνικές δυνάμεις αποβιβάστηκαν στη βόρειο Ήπειρο και με τη συνδρομή εθελοντικών σωμάτων απελευθέρωσαν τη Χειμάρρα. Στα ανατολικά απελευθερώθηκε το Μέτσοβο από απόσπασμα 300 ανδρών που είχε ξεκινήσει από τη Καλαμπάκα. Ο στρατός της Ηπείρου προετοιμάζεται για τη μεγάλη επίθεση στα Ιωάννινα. Παράλληλα αποφασίστηκε να γίνει απόβαση στους Αγίους Σαράντα λόγω της ραγδαίας επέκτασης του αλβανικού αυτονομιστικού κινήματος. Η επίθεση για τη κατάληψη των Ιωαννίνων ξεκίνησε στις 29 Νοεμβρίου 1912 ωστόσο οι Τούρκοι ήταν καλά οχυρωμένοι και συνεπώς οι εχθροπραξίες εξελίχθηκαν σε ένα πόλεμο θέσεων ο οποίος σε συνδυασμό με το Χειμώνα κούρασε και τις δύο πλευρές. Οι ελληνικές και οι τουρκικές δυνάμεις ενισχύθηκαν σημαντικά, ενώ τον Σαπουντζάκη αντικατέστησε ο διάδοχος Κωνσταντίνος. Η γενική επίθεση ορίστηκε για τις 20 Φεβρουαρίου 1913. Οι ελληνικές δυνάμεις πέτυχαν τους αντικειμενικούς στόχους και έτρεψαν σε φυγή τις τουρκικές. Τα γεγονότα αυτά ανάγκασαν το διοικητή Ιωαννίνων Εσάτ πασά να παραδώσει χωρίς όρους τη πόλη στον Κωνσταντίνο στις 22 Φεβρουαρίου 1913⁴⁸. Μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων οι ελληνικές δυνάμεις προχώρησαν στην εκκαθάριση όλης της Ηπείρου από τις εχθρικές δυνάμεις, καταλαμβάνοντας το Αργυρόκαστρο, το στενό της Κλεισούρας και το Τεπελένι. Η προέλαση βορειότερα απαγορεύτηκε λόγω αντίθεσης της Ιταλίας η οποία ενδιαφερόταν για το λιμάνι του Αυλώνα. Επίσης αποφασίστηκε η μετακίνηση του όγκου των ελληνικών δυνάμεων από την Ήπειρο στη Μακεδονία εξαιτίας των προβλημάτων που είχαν αρχίσει να δημιουργούνται με τη Βουλγαρία⁴⁹.

---

⁴⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πόλεμων 1912-1913, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 148-151.

⁴⁸ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 305-312.

⁴⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, οπ. π, σελ 181-186.

Αναφορικά με τη ναυτική στρατηγική ο ελληνικός στόλος ήταν αξιόμαχος και αυτό οφείλεται στη ναυτική παράδοση της χώρας, την άρτια εκπαίδευση των πληρωμάτων και την αποτελεσματική διοίκηση του Παύλου Κουντουριώτη. Στις παραμονές του πολέμου ο στόλος είχε ενισχυθεί σημαντικά, με το θωρηκτό Αβέρωφ να αποτελεί τη πιο εκσυγχρονισμένη μονάδα που χρησιμοποιήθηκε στις θαλάσσιες επιχειρήσεις των Βαλκανικών Πολέμων. Επίσης η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην αγορά τεσσάρων μεγάλων αντιτορπιλικών από τη Βρετανία και δύο μεσαίων αντιτορπιλικών από τη Γερμανία. Ο τουρκικός στόλος είχε αποσυρθεί στα Στενά καθώς είχε υποστεί σημαντικές απώλειες κατά τον ιταλό-τουρκικό πόλεμο. Παρόλα αυτά εξακολουθούσε να είναι αξιόμαχος διότι είχε ορμητήριο τα Στενά. Αντίθετα ο ελληνικός στόλος για την εξασφάλιση της κυριαρχίας στο Αιγαίο έπρεπε συνεχώς να περιπολεί τα Στενά για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης εξόδου του εχθρικού στόλου⁵⁰. Ο ελληνικός στόλος υπό τον υποναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη χωρίστηκε σε δύο ομάδες, το στόλο του Αιγαίου Πελάγους και τη Μοίρα Ιονίου Πελάγους

Σύμφωνα με τον Corbett⁵¹ και τον Mearsheimer⁵² το αποτέλεσμα μιας πολεμικής αναμέτρησης κρίνεται στη ξηρά, ενώ ο ρόλος της ναυτικής στρατηγικής επικεντρώνεται στην ενίσχυση των χερσαίων δυνάμεων μέσω της μεταφοράς και του ανεφοδιασμού. Επίσης εστιάζει στην αποδυνάμωση των δυνάμεων του αντιπάλου αλλά απαιτείται ο έλεγχος των θαλασσών. Η υπεροπλία της Ελλάδας στη θάλασσα έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νίκη των συμμάχων στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο καθώς απέτρεψε τη Πύλη από το να ενισχύσει τα στρατεύματα της στη Μακεδονία από την Ασία μέσω θαλάσσης. Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός επιβάλλεται η κατάληψη των νησιών του βορείου Αιγαίου καθώς βρίσκονται κοντά στην έξοδο των Στενών. Στις 15 Οκτωβρίου του 1912 ο στόλος του Αιγαίου κατέλαβε τη Λήμνο και μετέτρεψε τον όρμο του Μούδρου σε πολεμική βάση, ενώ τις επόμενες μέρες απελευθέρωσε τη Θάσο, τον Άγιο Ευστράτιο, την Ίμβρο, τη Σαμοθράκη, τα Ψαρά, τη Τένεδο και την Ικαρία. Έτσι ολοκληρώθηκε η απελευθέρωση του συμπλέγματος των νησιών του Βορείου Αιγαίου που ήταν απαραίτητα για τις ανάγκες του στόλου. Σε δεύτερη φάση καταλήφθηκε η Λέσβος, η Χίος και η Σάμος καθώς η ενέργεια αυτή απαιτούσε τη χρησιμοποίηση σοβαρών δυνάμεων του στρατού γιατί στα νησιά αυτά υπήρχαν αμυντικές οχυρώσεις και σοβαρές τουρκικές δυνάμεις εξαιτίας του ιταλό-

⁵⁰ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 314-316.

⁵¹ Corbett J. S., Αρχές Ναυτικής Στρατηγικής, (Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, 2015), σελ 215-216.

⁵² Mearsheimer J. J., Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ 179-240.

τουρκικού πολέμου. Τα νησιά της δεύτερης ομάδας απελευθερώθηκαν όταν κρίθηκε ο αγώνας στη Μακεδονία με τη κατάληψη της Θεσσαλονίκης⁵³. Όλα τα νησιά του Αιγαίου είχαν απελευθερωθεί, πλην των Δωδεκανήσων τα οποία τελούσαν από το Μάιο του 1912 υπό ιταλική κατοχή.

Κατά τη διάρκεια των ναυτικών επιχειρήσεων στο ανατολικό Αιγαίο ο τουρκικός στόλος αποφάσισε να βγει από τα Στενά. Μόλις έγινε αντιληπτό κινητοποιήθηκε ο ελληνικός στόλος, ο οποίος με επικεφαλής το θωρηκτό Αβέρωφ και ακολουθούμενο από τέσσερα θωρηκτά και τέσσερα αντιτορπιτικά κατέπλευσε εναντίον του αντιπάλου ο οποίος έπλεε κατά μήκος της ακτογραμμής του ακρωτηρίου της Έλλης για να μην απομακρυνθεί από τα χερσαία φρούρια. Τα τουρκικά θωρηκτά άρχισαν να βάζουν κατά του ελληνικού στόλου. Το θωρηκτό Αβέρωφ ύψωσε το σήμα ότι καθιστά τη κίνησή του ανεξάρτητη και αύξησε την ταχύτητά του στα 20 μίλια, και αφού διέγραψε μία πολυγωνική πορεία κατάφερε να διαιρέσει το τουρκικό στόλο και να βρεθεί στο μέσον του. Ο Τούρκος ναύαρχος, αιφνιδιασμένος από τον ελιγμό των ελληνικών δυνάμεων και φοβούμενος ότι τα τουρκικά θωρηκτά θα βρεθούν μεταξύ δύο πυρών, διέταξε στροφή 180° και επιστροφή στα Στενά. Το θωρηκτό Αβέρωφ εκμεταλλευόμενο τη ταχύτητά του κατεδίωξε τα υποχωρούντα τουρκικά πλοία, ωστόσο η ταχύτητα πυρός του είχε μειωθεί δραστικά. Η ναυμαχία της Έλλης διήρκεσε περίπου μία ώρα και έληξε με την επιστροφή του τουρκικού στόλου στα Στενά.

Τη νύχτα της 1ης προς 2ας Ιανουαρίου 1913 το τουρκικό καταδρομικό Χαμηδιέ βγήκε από τα Στενά χωρίς να γίνει αντιληπτό από τον ελληνικό στόλο, κατέπλευσε στο λιμάνι της Σύρου, όπου βομβάρδισε το εύδρομο Μακεδονία. Σκοπός του ήταν να παρασύρει το στόλο του Αιγαίου σε καταδίωξη εναντίον του ώστε να μπορέσει να βγει ο τουρκικός στόλος από τα Στενά. Ωστόσο ο Κουντουριώτης διείδε ότι η επίθεση του Χαμηδιέ είχε χαρακτήρα αντιπερισπασμού. Έτσι δεν μετακίνησε τις δυνάμεις του. Πράγματι τέσσερις ημέρες αργότερα ο τουρκικός στόλος εξήλθε από τα Στενά. Οι επιδέξιοι χειρισμοί και η ευελιξία των ελληνικών πλοίων κατά τη συμπλοκή ανάγκασαν τον τουρκικό στόλο να επιστρέψει και πάλι πίσω στα Στενά με σημαντικές ζημιές. Η έκβαση της ναυμαχίας της Λήμνου συνέβαλε στην απόφαση της κυβέρνησης Κιαμήλ να προχωρήσει σε υπογραφή ανακωχής, καθώς ο τουρκικός στόλος δεν ήταν δυνατό να δράσει σε ανοιχτή θάλασσα τουλάχιστον μέχρι να

---

⁵³ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, (Αθήνα: Εκδόσεις Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1987), σελ 119-130.

επισκευαστούν οι ζημιές που είχε υποστεί. Η ναυμαχία της Λήμνου ολοκλήρωσε το έργο της ναυμαχίας της Έλλης και εξασφάλισε για τη βαλκανική συμμαχία τη κυριαρχία στο Αιγαίο⁵⁴.

3.5 Η Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου και οι προστριβές των συμμάχων για τη Μακεδονία

Οι Μεγάλες Δυνάμεις παρακολουθούσαν με μεγάλο ενδιαφέρον τις πολεμικές επιχειρήσεις των βαλκανικών κρατών. Για τη διευθέτηση της εμπόλεμης κατάστασης αποφάσισαν να συγκαλέσουν διεθνή διάσκεψη στο Λονδίνο. Η Πύλη μετά τις ήττες σε όλα τα μέτωπα ζήτησε ανακωχή την οποία αποδέχτηκαν τα βαλκανικά κράτη. Μόνο η Κωνσταντινούπολη, η Ανδριανούπολη, τα Ιωάννινα και η Σκόδρα βρίσκονταν ακόμα σε τουρκικά χέρια. Ωστόσο η Ελλάδα, παρόλο που συμμετείχε στις εργασίες της συνδιάσκεψης, δεν σταμάτησε το πόλεμο καθώς είχε δώσει προτεραιότητα στη κατάληψη των Ιωαννίνων και των νησιών του Αιγαίου. Η Ελλάδα εκπροσωπήθηκε από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος καλούνταν να κατοχυρώσει τα εδάφη που είχε καταλάβει ο ελληνικός στρατός και στόλος. Οι διαπραγματεύσεις υπήρξαν μακρές και επίπονες καθώς οι απόψεις των αντιπροσώπων των Μεγάλων δυνάμεων αλληλοσυγκρούονταν σε καίρια θέματα, ενώ η Πύλη επιθυμούσε να κρατήσει τις πόλεις που συνεχίζονταν να αντιστέκονται και να μη παραδώσει τα νησιά του Αιγαίου στην Ελλάδα (Δεκέμβριος 1912-Μάιος 1913).

Στη Κωνσταντινούπολη έγινε πραξικόπημα και την εξουσία ανέλαβε ο Ενβέρ Μπέης, αρχηγός του ακραίου εθνικιστικού κόμματος των Νεότουρκων, ο οποίος αρνούταν να παραδώσει τα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τον Φεβρουάριο του 1913 άρχισαν και πάλι οι εχθροπραξίες στις οποίες έπεσαν τα Ιωάννινα στους Έλληνες, η Ανδριανούπολη στους βουλγάρους και η Σκόδρα στους Μαυροβούνιους. Τελικά υπογράφηκε νέα ανακωχή τον Απρίλιο του ίδιου έτους.

Η Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου που υπογράφηκε στις 17 Μαΐου 1913 έδωσε τέλος στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Σύμφωνα με τα άρθρα της συνθήκης, η Πύλη θα παραχωρούσε στους βαλκάνιους συμμάχους τα ευρωπαϊκά της εδάφη δυτικά της γραμμής Αίνου-Μηδείας χωρίς να διευκρινίζει ποια εδάφη θα

---

⁵⁴ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 318-323.

προσαρτούσε το κάθε κράτος. Όσον αφορά τη Κρήτη ο σουλτάνος παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμα και τη παραχώρησε στην Ελλάδα. Οι Μεγάλες δυνάμεις θα καθόριζαν τα σύνορα της Αλβανίας και θα αποφάσιζαν για τη τύχη των νησιών του Αιγαίου που κατείχε ο ελληνικός στόλος⁵⁵.

Η βαλκανική συμμαχία συγκροτήθηκε για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Μετά την επικράτηση των συμμάχων στο Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο προέκυψαν ανταγωνισμοί για τη διανομή των πρώην οθωμανικών ευρωπαϊκών εδαφών. Η σέρβο-βουλγαρική συνθήκη συμμαχίας που είχε υπογραφεί το Μάρτιο του 1912 όριζε τα εδάφη που θα διανέμονταν στα δύο κράτη μετά την απελευθέρωσή τους. Έτσι η Βουλγαρία θα προσαρτούσε τις περιοχές ανατολικά της Ροδόπης και του ποταμού Στρυμόνα, ενώ η Σερβία θα προσαρτούσε εδάφη βόρεια και δυτικά από το όρος Σκάδρος. Επειδή μεγάλο μέρος της Μακεδονίας παρέμενε αδιανέμητο και η μελλοντική τύχη του αφηνόταν στο διαιτητικό ρόλο της Ρωσίας.

Η Ελλάδα από τη πλευρά της δεν ήταν διατεθειμένη να απεμπολήσει τα δικαιώματά της στη Μακεδονία και τη Θράκη. Συνεπώς κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συμμαχίας η ελληνική πλευρά ήταν αποφασισμένη να μη δεχτεί καμία παραχώρηση στο θέμα διανομής αυτών των εδαφών. Για αυτό στην ελληνό-βουλγαρική συνθήκη συμμαχίας που υπογράφηκε το Μάιο του 1912 δεν υπήρχε καμία διάταξη για τη τύχη των εδαφών που θα απελευθερώνονταν. Η ελληνό-βουλγαρική συνθήκη είχε αυτή τη μορφή διότι ο Βενιζέλος πίστευε ότι η προέλαση του ελληνικού στρατού θα δημιουργούσε μια πραγματική κατάσταση που θα ανέτρεπε τους όρους της σέρβο-βουλγαρικής συνθήκης.

Οι μελλοντικές δυσχέρειες στο επίπεδο των ελληνό-βουλγαρικών σχέσεων είχαν ήδη φανεί μετά τις πρώτες νίκες. Η ελληνική πλευρά υπέβαλε σχέδιο διανομής των ευρωπαϊκών εδαφών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας το οποίο αποτελούσε συμπλήρωμα της σέρβο-βουλγαρικής συνθήκης. Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο η Κωνσταντινούπολη και τα Στενά θα βρίσκονταν υπό διεθνές καθεστώς, η Βουλγαρία θα προσαρτούσε τη περιοχή μεταξύ του ποταμού Έβρου και του ποταμού Νέστου, ενώ η Ελλάδα θα προσαρτούσε τη Θεσσαλονίκη, τη Καβάλα και την Αυλώνα. Ωστόσο η Βουλγαρία απέρριψε τις ελληνικές εισηγήσεις και τόνισε ότι η Θράκη και η Μακεδονία μέχρι το Μοναστήρι θα περιερχόταν στη κυριαρχία της, ενώ η Ελλάδα

---

⁵⁵ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 32-36.

έπρεπε να αρκεστεί στη Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου. Με τη πάροδο του χρόνου η ελληνό-βουλγαρική διαμάχη επικεντρώθηκε στο ζήτημα της Θεσσαλονίκης.

Η κατάσταση περιπλέχτηκε εξαιτίας και των αντιμαχόμενων πολιτικών των Μεγάλων Δυνάμεων. Από τη μια η Ρωσία που επιθυμούσε τη διατήρηση της ενότητας της συμμαχίας υπενθύμιζε τον όρο της σέρβο-βουλγαρικής συνθήκης που προέβλεπε τη διαιτησία του τσάρου σε περίπτωση που δε θα εξασφαλιζόταν η συμφωνία με άμεση διαπραγμάτευση. Από την άλλη η Αυστρία επιχειρούσε να διασπάσει τη βαλκανική συμμαχία, προωθώντας τη προσέγγιση Ρουμανίας και Βουλγαρίας.

Η αδιαλλαξία της Βουλγαρίας είχε ως αποτέλεσμα τη προσέγγιση Ελλάδας και Σερβίας. Έτσι ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή της ελληνό-σερβικής Συνθήκης Αμυντικής Συμμαχίας στις 19 Μαΐου 1913, η οποία όριζε ότι τα συμβαλλόμενα μέρη υπόσχονταν αμοιβαία την εγγύηση των κτήσεών τους, και το ένα κράτος να παράσχει στρατιωτική βοήθεια σε περίπτωση που το άλλο υποστεί επίθεση. Επίσης η Ελλάδα και η Σερβία οριοθέτησαν τα μεταξύ τους σύνορα. Σε περίπτωση διαφωνίας με τη Βουλγαρία, προβλεπόταν η μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ αν απέρριπτε τον ειρηνικό διακανονισμό της διαφοράς, τα δύο κράτη αναλάμβαναν την υποχρέωση να βοηθήσουν στρατιωτικά το ένα το άλλο και να συνάψουν ειρήνη από κοινού και μετά από συμφωνία. Τέλος η συνθήκη προέβλεπε τη δημιουργία Ελεύθερης Σερβικής Ζώνης στη Θεσσαλονίκη για τη διευκόλυνση του σερβικού εμπορίου⁵⁶. Παράλληλα η Ελλάδα και η Σερβία προσπάθησαν να εξασφαλίσουν την υποστήριξη της Ρουμανίας, του Μαυροβουνίου, ακόμα και της Πύλης σε ενδεχόμενο πόλεμο με τη Βουλγαρία.

3.6 Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος και η συνθήκη του Βουκουρεστίου

Ο πρωθυπουργός Βενιζέλος προέβη σε βραχύβιες διαπραγματεύσεις με τον υπουργό της Βουλγαρίας στην Αθήνα, ωστόσο περιοριζόταν από την ισχύουσα συνθήκη με τη Σερβία. Παράλληλα ξεκίνησε η πολεμική προετοιμασία, μετακινώντας το ταχύτερο δυνατό τα ελληνικά στρατεύματα στη Μακεδονία, όπου ξεσπούσαν

---

⁵⁶ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 38-40.

συχνές συμπλοκές με βουλγαρικές δυνάμεις που μεταθέτονταν από την ανατολική Θράκη. Η προσπάθεια της Ρωσίας να αποτρέψει το πόλεμο δεν απέδωσε, καθώς η Βουλγαρία φιλοδοξώντας να επεκταθεί στα όρια της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου του 1878 αποφάσισε να επιβάλει δια των όπλων τις απόψεις της στο εδαφικό ζήτημα.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος ξεκίνησε με την αιφνιδιαστική επίθεση των βουλγαρικών δυνάμεων εναντίον των ελληνικών και σερβικών δυνάμεων στη Νιγρίτα και τη Γευγελή αντίστοιχα στις 16 Ιουνίου 1913. Σκοπός της βουλγαρικής επίθεσης ήταν η κατάληψη όσο το δυνατόν περισσότερων διεκδικούμενων εδαφών πριν την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Αρχικά οι ελληνικές αρχές αποφάσισαν να απομακρύνουν τα βουλγαρικά στρατεύματα από τη Θεσσαλονίκη. Μετά την εκκαθάριση της πόλης τον Ιούνιο του 1913 ο Κωνσταντίνος διέταξε τις ελληνικές δυνάμεις να προελάσουν στην αμυντική τοποθεσία των Βουλγάρων στο Κιλκίς-Λαχανά. Μετά από τρεις ημέρες μαχών με μεγάλες απώλειες καταλήφθηκε το Κιλκίς και οι Βούλγαροι υποχώρησαν βόρεια με κατεύθυνση τη Δοϊράνη και το Στρυμόνα. Παράλληλα οι ελληνικές δυνάμεις κατέλαβαν τα υψώματα του Λαχανά, αναγκάζοντας τους Βουλγάρους σε άτακτη υποχώρηση, εγκαταλείποντας πυροβόλα, οχήματα, κτήνη και άλλα υλικά, ωστόσο οι απώλειες και οι τραυματισμοί ήταν σοβαρές.

Μετά τη διπλή νίκη το ελληνικό Στρατηγείο έθεσε αντικειμενικό σκοπό την εκκαθάριση της περιοχής δυτικά του Στρυμόνα και νότια του Μπέλες από εχθρικές δυνάμεις ώστε να επιτευχθεί επαφή με τις σερβικές δυνάμεις. Έτσι οι ελληνικές δυνάμεις συνέχισαν βόρεια και επιτέθηκαν κατά των βουλγαρικών δυνάμεων στα υψώματα της Δοϊράνης. Η μάχη έληξε με την υποχώρηση των τελευταίων βόρεια, ωστόσο οι ελληνικές δυνάμεις είχαν σημαντικές απώλειες. Στη συνέχεια στράφηκαν ανατολικά καταλαμβάνοντας το Σιδηρόκαστρο, τις Σέρρες και τη Δράμα, καθώς οι Βούλγαροι υποχωρούσαν, συνεχώς ολοκληρώνοντας την απελευθέρωση της ανατολικής Μακεδονίας. Παράλληλα ο ελληνικός στόλος χρησιμοποιώντας ως ορμητήριο τη Θάσο κατέλαβε τη Καβάλα, ενώ μετά την εκκένωση της δυτικής Θράκης από τους Βούλγαρους κατέλαβε τη Ξάνθη, το Πόρτο Λάγος και το Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη)⁵⁷.

Παράλληλα η Ρουμανία και η Οθωμανική αυτοκρατορία, εκμεταλλευόμενες τη δύσκολη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Βουλγαρία, της κήρυξαν το

---

⁵⁷ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 341-346.

πόλεμο, καταλαμβάνοντας τη νότια Δοβρουτσά η πρώτη, τη ανατολική Θράκη και την Αδριανούπολη η δεύτερη. Η συνεχιζόμενη προέλαση του ελληνικού στρατού ακόμα και εντός της παλαιάς Βουλγαρίας, η ήττα σε όλα τα μέτωπα σε συνδυασμό και με την εξασθένηση των βουλγαρικών δυνάμεων ανάγκασε τον ηγεμόνα Φερδινάνδο να απευθυνθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις για τη σύναψη ανακωχής η οποία υπογράφηκε στα τέλη Ιουλίου 1913.

Ο βασιλιάς της Ρουμανίας Κάρολος συγκάλεσε συνδιάσκεψη στο Βουκουρέστι για τη ρύθμιση των ζητημάτων που είχαν προκύψει από το Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας ήταν ο πρωθυπουργός Βενιζέλος. Παρά τη στρατιωτική επικράτηση των ελληνικών δυνάμεων, η τελική μάχη θα δινόταν στο διπλωματικό πεδίο. Τα θέματα που αφορούσαν τη Ρουμανία και τη Σερβία τακτοποιήθηκαν χωρίς δυσκολίες. Στα ελληνικά αιτήματα αντέδρασαν κάποιες από τις Μεγάλες Δυνάμεις, καθώς η Αυστρία και η Ρωσία ήταν αντίθετες στη παραχώρηση της Καβάλας στην Ελλάδα, τηρώντας φιλοβουλγαρική στάση. Αντίθετα η Γερμανία στήριζε το ελληνικό αίτημα και εν΄ τέλει πέτυχε την απόδοση της Καβάλας στην Ελλάδα. Επίσης στο ζήτημα των ελληνό-αλβανικών συνόρων οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν διαφορετικές απόψεις, καθώς η Ιταλία και η Αυστρία επιθυμούσαν την εκχώρηση ολόκληρης της διεκδικούμενης βόρειου Ηπείρου που την κατείχε η Ελλάδα από το Μάρτιο του 1913 στην Αλβανία. Αντίθετα η Γερμανία τηρούσε ευνοϊκή στάση απέναντι στο ελληνικό αίτημα προκειμένου να αποσπάσει ελληνική υποχώρηση στο θέμα των νησιών του Αιγαίου. Με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας που υπογράφηκε το Δεκέμβριο του 1913, η βόρειος Ήπειρος επιδικάστηκε στην Αλβανία. Με διακοίνωσή τους στις 13 Φεβρουαρίου 1914 οι Μεγάλες δυνάμεις ειδοποίησαν την Αθήνα για την απόφασή τους να αποδεχτούν το ελληνικό αίτημα και να παραχωρήσουν στην Ελλάδα όλα τα νησιά του Αιγαίου πλην της Ίμβρου και της Τένεδου που θα επέστρεφαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, με την προϋπόθεση οι ελληνικές δυνάμεις να εκκενώσουν τη βόρειο Ήπειρο⁵⁸.

Η συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου 1913 καθόριζε τα σύνορα Βουλγαρίας-Ρουμανίας, τα σύνορα Σερβίας-Βουλγαρίας. Τέλος η συνοριακή γραμμή Ελλάδας-Βουλγαρίας οριζόταν στη κορυφογραμμή του όρους Μπέλες και στις εκβολές του ποταμού Νέστου. Συνεπώς η δυτική Θράκη παρέμενε στη

---

⁵⁸ Συλλογικό, Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Οι Απαρχές 1900-1922, Α' Τόμος, Μέρος 2^ο, (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999), σελ 121-123.

Βουλγαρία, ενώ η Οθωμανική αυτοκρατορία ανέκτησε την ανατολική Θράκη⁵⁹. Παρά το ότι οι ελληνικές αξιώσεις δεν ικανοποιήθηκαν στο έπακρο, εντούτοις με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου διπλασιάστηκε η εδαφική επικράτεια της χώρας και κατ' επέκταση και ο πληθυσμός της ενώ παράλληλα αναβαθμίστηκε και η διεθνής θέση της χώρας ως παράγοντας των διεθνών εξελίξεων.

---

⁵⁹ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 43-44.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1914-1923

4.1 Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οφείλεται σε πάρα πολλούς παράγοντες. Ήδη από τη τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα είχαν ενταθεί σε επικίνδυνο βαθμό οι ανταγωνισμοί των Μεγάλων Δυνάμεων. Η Γερμανία η οποία από το 1890 ακολουθεί μια επεκτατική πολιτική, είχε επιδοθεί σε ναυτικό ανταγωνισμό με τη Βρετανία. Οι σχέσεις της Αυστροουγγαρίας με τη Ρωσία θα επιδεινωθούν επικίνδυνα εξαιτίας της κρίσης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης του 1908. Η μοναρχία των Αψβούργων εκμεταλλεζόμενη τόσο την ήττα της Ρωσίας στο ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο (1905-1906), όσο και την αναταραχή που είχε προκαλέσει η Επανάσταση των Νεότουρκων στην Οθωμανική αυτοκρατορία προχώρησε στη προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Αυτή η κίνηση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στη Ρωσία και τη Σερβία, αλλά ο πόλεμος αποσοβήθηκε καθώς η Γερμανία δήλωσε ότι θα στήριζε την Αυστροουγγαρία. Αντίθετα η Γαλλία και η Βρετανία δεν ήταν διατεθειμένες να στηρίξουν τη Ρωσία και να εμπλακούν σε πόλεμο με τη Γερμανία για μια υπόθεση στην οποία δεν διακυβευόνταν ζωτικά συμφέροντα⁶⁰. Παράλληλα οι δύο μαροκινές κρίσεις θα επιδεινώσουν τις σχέσεις Γαλλίας-Γερμανίας.

Εκείνη τη περίοδο είχαν σχηματιστεί δύο συνασπισμοί. Από τη μία η Τριπλή Συμμαχία μεταξύ Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας και Ιταλίας και από την άλλη η Τριπλή Συνεννόηση μεταξύ Γαλλίας, Ρωσίας και Βρετανίας. Επίσης οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν επιδοθεί σε μια μεγάλη κούρσα εξοπλισμών. Τον Ιούλιο του 1914 δολοφονείται στο Σαράγιεβο της Βοσνίας από τον Σέρβο εθνικιστή Γκαβρίλο Πρίντσιπ ο διάδοχος του Αυστροουγγρικού θρόνου αρχιδούκας Φραγκίσκος Φερδινάνδος. Η Αυστροουγγαρία αποφάσισε να λάβει βίαια μέτρα για να τιμωρήσει τη Σερβία, χωρίς να προκληθούν διεθνείς επιπλοκές. Εφόσον εξασφάλισε την υποστήριξη της Γερμανίας η μοναρχία των Αψβούργων αποφάσισε να κηρύξει πόλεμο στη Σερβία. Η Αυστροουγγαρία και η Γερμανία πίστευαν ότι το σερβικό ζήτημα θα επιλυόταν σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο δεν υπολόγισαν τη Ρωσία η οποία με την υποστήριξη και της Γαλλίας ήταν αποφασισμένη να στηρίξει τη Σερβία.

---

⁶⁰ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 397-405.

Οι προσπάθειες για να αποτραπεί η ένοπλη σύρραξη έπεσαν στο κενό. Στη κήρυξη πολέμου της Αυστροουγγαρίας (28 Ιουλίου) η Ρωσία απάντησε με το διάταγμα γενικής επιστράτευσης (30 Ιουλίου). Στη ρωσική ενέργεια αντέδρασε η Γερμανία η οποία απέστειλε τελεσίγραφο στη Πετρούπολη, αξιώνοντας την αναστολή των στρατιωτικών μέτρων. Η Ρωσία δεν απάντησε και έτσι η Γερμανία κήρυξε το πόλεμο κατά της Ρωσίας (1 Αυγούστου) και κατά της Γαλλίας (3 Αυγούστου). Η Γερμανία για να μην πολεμήσει σε δύο μέτωπα, είχε εκπονήσει το σχέδιο Σλήφφεν που προέβλεπε την εξάλειψη του ενός μετώπου σε σύντομο διάστημα. Έτσι αποφάσισε να εξαλείψει το δυτικό μέτωπο (Γαλλία) στα γρήγορα, ώστε να στραφεί στη συνέχεια στο ανατολικό (Ρωσία). Για να εισβάλλει στη Γαλλία παραβίασε την ουδετερότητα του Βελγίου, με αποτέλεσμα η Βρετανία να κηρύξει πόλεμο κατά της Γερμανίας (5 Αυγούστου). Στη συνέχεια η Ρωσία κήρυξε πόλεμο κατά της Αυστροουγγαρίας (6 Αυγούστου), ενώ η Βρετανία και η Γαλλία κήρυξαν πόλεμο κατά της Αυστροουγγαρίας (12 Αυγούστου). Ήταν η πρώτη φορά μετά το Συνέδριο της Βιέννης του 1815 που οι Μεγάλες Δυνάμεις εμπλέκονταν σε έναν γενικευμένο πόλεμο⁶¹.

Οι υπολογισμοί των Δυνάμεων ότι ο πόλεμος θα είναι σύντομος διαψεύστηκαν. Το στρατιωτικό αδιέξοδο και στα δύο μέτωπα, θα αναγκάσει και τους δύο συνασπισμούς να εντείνουν τις προσπάθειες τους για να διασφαλίσουν την υποστήριξη των ουδέτερων κρατών. Ο πόλεμος διήρκησε τέσσερα χρόνια και τελείωσε με την ήττα των Κεντρικών Δυνάμεων. Η είσοδος των ΗΠΑ στο πόλεμο τον Απρίλιο του 1917 συνετέλεσε στη νίκη των δυνάμεων της ANTANT, παρόλο που είχαν βρεθεί σε δύσκολη θέση μετά την αποχώρηση της Ρωσίας από το πόλεμο εξαιτίας της Οκτωβριανής Επανάστασης και της επικράτησης του Λένιν.

4.2 Η Ελλάδα του Εθνικού Διχασμού

Οι νίκες στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913) που οδήγησαν στον εδαφικό διπλασιασμό της Ελλάδας οφείλονταν στο υψηλό ηθικό των ελληνικών δυνάμεων, τους επιτυχείς διπλωματικούς χειρισμούς του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου και τη στρατηγική δεξιοτεχνία του τότε διαδόχου και κατόπιν βασιλιά Κωνσταντίνου. Η διάσταση των απόψεων των δύο ηγετών υπήρξε έντονη από την αρχή των Βαλκανικών Πολέμων. Η διαφωνία τους ως προς τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στο Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα οδηγήσει σε εσωτερική πολιτική κρίση που

---

⁶¹ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 460-469.

θα ονομαστεί «Εθνικός Διχασμός» και θα ταλανίσει το ελληνικό κράτος δύο χρόνια (1915-1917).

Η ελληνική κυβέρνηση αντιμετώπισε την αυστρο-σερβική κρίση που προκλήθηκε εξαιτίας της δολοφονίας του αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σαράγιεβο με μεγάλη περίσκεψη, περιμένοντας νέες εξελίξεις. Η Ελλάδα αποφάσισε να τηρήσει ουδέτερη στάση σε ενδεχόμενο αυστρο-σερβικού πολέμου, αντίθετα θα στήριζε τη Σερβία μόνο σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης. Ο Βενιζέλος πίστευε ότι ο αυστρο-σερβικός πόλεμος ήταν μια τοπική υπόθεση την οποία θα διευθετούσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Ωστόσο η γενίκευση του πολέμου με τη συμμετοχή όλων των Μεγάλων Δυνάμεων (για πρώτη φορά μετά τους Ναπολεόντιους Πολέμους), είχε αντίκτυπο στα Βαλκάνια με αποτέλεσμα να επηρεάζει τη θέση της Ελλάδας.

Όπως αναφέραμε ο πρωθυπουργός Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος διαφωνούν σχετικά με τη πολιτική που θα ακολουθήσει η Ελλάδα στο Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Βενιζέλος υπολόγιζε σε μια προσωρινή ουδετερότητα και την ένταξη υπό προϋποθέσεις της χώρας στο πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Τριπλής Συνεννόησης (ANTANT). Άσχετα από το αποτέλεσμα του πολέμου είχε τη πεποίθηση ότι η Βρετανία θα παρέμενε κυρίαρχη δύναμη στην ανατολική Μεσόγειο. Παράλληλα πίστευε ότι ο πόλεμος θα οδηγούσε στο διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το ενδεχόμενο αυτό συνιστούσε μια μοναδική ευκαιρία για εδαφική επέκταση και προσάρτηση στον εθνικό κορμό της Θράκης και της δυτικής Μικράς Ασίας όπου κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί. Τέλος η επιθυμία της Βουλγαρίας να αναθεωρήσει τους όρους της συνθήκης του Βουκουρεστίου και η αδιάλλακτη στάση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στο ζήτημα των νησιών του ανατολικού Αιγαίου των οποίων το καθεστώς δεν έχει διαλευκανθεί ακόμα, ενίσχυε τη πεποίθηση του Βενιζέλου για τη συμμετοχή της χώρας στο πόλεμο υπέρ των συμμαχικών δυνάμεων.

Αντίθετα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος κρατούσε επιφυλακτική στάση σε αυτό το ενδεχόμενο καθώς η Ελλάδα μόλις είχε εξέλθει από δύο πολέμους και είχε ανάγκη ανασυγκρότησης και ενσωμάτωσης των νέων εδαφών που είχε προσαρτήσει. Επειδή ήταν πεπεισμένος για τη νίκη της Γερμανίας στο πόλεμο, υποστήριζε τη πολιτική της διαρκούς ουδετερότητας καθώς μια συμμαχία μαζί της ήταν αδύνατη εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας. Την άποψη του βασιλιά Κωνσταντίνου συμμερίζονταν το Γενικό Επιτελείο καθώς και ο υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Στρέιτ ο οποίος πίστευε ότι η Γερμανία πολεμούσε για την αναχαίτιση του πανσλαβισμού που συνιστούσε απειλή για την Ελλάδα. Συνεπώς η Γερμανία εξυπηρετεί καλύτερα τα ελληνικά συμφέροντα σε αντίθεση με τη Ρωσία η οποία

προασπίζει τα συμφέροντα των Σλάβων⁶². Επίσης πίστευε ότι η Βρετανία θα ήταν αρνητική σε επέκταση της ρωσικής κυριαρχίας στα Στενά και συνεπώς θα υποστήριζε την ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας⁶³.

Η διαφωνία των δύο ηγετών θα οδηγήσει σε πολιτική κρίση η οποία ονομάστηκε «Εθνικός Διχασμός». Στην περίοδο εκείνη το πολιτικό κλίμα της χώρας πολώθηκε ανάμεσα στα δύο ηγετικά πρόσωπα τα οποία προσπαθούσαν να καθορίσουν το προσανατολισμό και την υψηλή στρατηγική της χώρας. Η διάσταση επεκτάθηκε και στην ελληνική κοινωνία διαχωρίζοντας το πληθυσμό σε βασιλόφρονες και βενιζελικούς.

Τον Αύγουστο του 1914 ο Βενιζέλος πρότεινε στις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης (ANTANT) την ενεργό συνεργασία της Ελλάδας με τον όρο ότι η χώρα θα γίνει δεκτή ως σύμμαχος. Ωστόσο οι σύμμαχοι ενδιαφέρονταν να κρατήσουν ουδέτερα τα βαλκανικά κράτη ή να σχηματίσουν βαλκανικό συνασπισμό που θα ήταν εχθρικός στις Κεντρικές Δυνάμεις. Επίσης επιθυμούσαν η Ελλάδα να παραμείνει ουδέτερη, καθώς το ενδεχόμενο συμμετοχής της στο πόλεμο, θα αποξένωνε τη Βουλγαρία και την Οθωμανική αυτοκρατορία οι οποίες θα έμπαιναν στο πόλεμο υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων. Συνεπώς οι συμμαχικές δυνάμεις ήταν διατεθειμένες να εγγυηθούν την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αν παρέμενε ουδέτερη, ενώ για τη διατήρηση της ουδετερότητας της Βουλγαρίας εξέταζαν το ενδεχόμενο να ικανοποιήσουν τις εδαφικές διεκδικήσεις της.

Το ενδεχόμενο βουλγαρικής επίθεσης εναντίον της Σερβίας έθεσε ζήτημα ενεργοποίησης της ελληνό-σερβικής συνθήκης συμμαχίας του 1913, με τον Βενιζέλο και τον βασιλιά Κωνσταντίνο να έχουν διαφορετικές απόψεις. Ο Βενιζέλος εξέταζε το ενδεχόμενο ενεργοποίησης της συνθήκης σε περίπτωση επέμβασης της Βουλγαρίας εναντίον της Σερβίας, με απώτερο σκοπό τη συμμετοχή της Ελλάδας στο πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων. Αντίθετα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο υπουργός Εξωτερικών Στρέιτ θεωρούσαν ότι η παραπάνω συνθήκη ήταν μια βαλκανική συμμαχία ενάντια στη Βουλγαρία και την Οθωμανική αυτοκρατορία και θα έχανε την ισχύ της σε περίπτωση ανάμειξης έξω-βαλκανικών δυνάμεων σε ένα γενικό βαλκανικό πόλεμο. Συνεπώς έδιναν μεγάλη σημασία στο ενδεχόμενο η Βουλγαρία να μπει στο πόλεμο με δική της πρωτοβουλία ή ως σύμμαχος των

---

⁶² Να τονιστεί ότι η Γερμανία ήταν πιο ευνοϊκή στις ελληνικές διεκδικήσεις στη διάσκεψη του Βουκουρεστίου και σε αυτή οφείλεται η απόδοση της Καβάλας στην Ελλάδα, αντίθετα η Ρωσία στήριζε τη Βουλγαρία.

⁶³ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 488-489.

Κεντρικών Δυνάμεων, καθώς δεν επιθυμούσαν να πολεμήσουν ενάντια στη Γερμανία.

Η Γερμανία επιθυμώντας να εξασφαλίσει την ελληνική ουδετερότητα στο πόλεμο άσκησε πιέσεις την ελληνική κυβέρνηση να καταγγείλει την ελληνό-σερβική συνθήκη συμμαχίας, ενώ συνέστησε στην Οθωμανική αυτοκρατορία να ακολουθήσει μετριοπαθή πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Ωστόσο η Οθωμανική αυτοκρατορία, μη θέλοντας να συμβιβαστεί στο ζήτημα των νησιών του Αιγαίου, διέκοψε τις ελληνο-τουρκικές διαπραγματεύσεις. Η πιθανή έξοδος της τελευταίας στο πόλεμο υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων αναβάθμισε τη στρατηγική αξία της Βουλγαρίας για τους συμμάχους οι οποίοι εξετάζουν το ενδεχόμενο παραχώρησης εδαφών από Ελλάδα και Σερβία για να ενταχθεί στο συμμαχικό στρατόπεδο. Ο Βενιζέλος, για να αποτρέψει αυτό το ενδεχόμενο, απείλησε τους συμμάχους με παραίτηση και το σχηματισμό φιλογερμανικής κυβέρνησης στην Ελλάδα. Για να αποτρέψουν τη παραίτησή του, οι συμμαχικές δυνάμεις διαβεβαίωσαν επίσημα την ελληνική κυβέρνηση ότι δεν είχαν πρόθεση να ζητήσουν εδαφικές παραχωρήσεις προς τη Βουλγαρία⁶⁴.

Η έξοδος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στο πόλεμο υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων τον Οκτώβριο του 1914 αναβάθμισε τη στρατηγική σημασία της Ελλάδας, αλλά και της Βουλγαρίας. Έτσι τον Φεβρουάριο του 1915 η Βρετανία, εν' όψει της επιχείρησης για την εκπόρθηση των Στενών που προετοιμάζε, πρότεινε τη συμμετοχή της Ελλάδας με αντάλλαγμα εδαφικές παραχωρήσεις στα παράλια της Μικράς Ασίας. Ο Βενιζέλος δέχτηκε τη βρετανική πρόταση και παρουσίασε στο συμβούλιο του στέμματος το σχέδιο του, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα θα συμμετείχε με 40.000 άνδρες και το ναυτικό της στην εκπόρθηση των Στενών, ενώ για την εξασφάλιση της συνεργασίας της Βουλγαρίας ήταν διατεθειμένος να της παραχωρήσει τη Καβάλα, τη Δράμα και τη Χρυσούπολη. Στο σχέδιο του αντιτάχθηκε το Γενικό Επιτελείο, ο Μεταξάς ο οποίος παραιτήθηκε και ο Θεοτόκης, ενώ το αποδέχτηκαν έστω και με κάποιες επιφυλάξεις το σύνολο σχεδόν των πολιτικών κομμάτων. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος άρχισε να αμφιταλαντεύεται, ζήτησε από το Βερολίνο να εγγυηθεί τα σύνορα της Ελλάδας σε περίπτωση επίθεσης από τη Βουλγαρία, ωστόσο η απάντησή του τελευταίου δεν ήταν ικανοποιητική καθώς εγγυούνταν μόνο τη κατοχή των νησιών του Αιγαίου από την Ελλάδα. Τελικά στη δεύτερη συνεδρίαση του συμβουλίου του στέμματος ο βασιλιάς αρνήθηκε το σχέδιο του Βενιζέλου για την έξοδο της Ελλάδας από την ουδετερότητα και ο τελευταίος υπέβαλε τη παραίτηση

---

⁶⁴ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 16-18.

του. Εκτός από την έντονη αντίδραση του Γενικού Επιτελείου και του Μεταξά, στην άρνηση του βασιλιά συνέβαλε και η αντίρρηση της Ρωσίας στη συμμετοχή της Ελλάδας στην εκπόρθηση των Στενών⁶⁵.

Ο Δημήτριος Γούναρης που διαδέχτηκε τον Βενιζέλο διαβεβαίωσε τις συμμαχικές δυνάμεις ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν θα άλλαζε, υποσχόμενος παράλληλα τη τήρηση ευμενούς ουδετερότητας και αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο πιθανής εισόδου της Ελλάδας στο πόλεμο. Πλέον υπήρχε ο φόβος ότι οι σύμμαχοι θα αποσύρουν τις προσφορές που είχαν κάνει στην Ελλάδα και θα δεχόντουσαν τη συμμετοχή της Βουλγαρίας με αντάλλαγμα εδαφικές παραχωρήσεις εις βάρος της Ελλάδας και της Σερβίας. Έτσι το Μάρτιο του 1915 ο υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Χρηστάκης-Ζωγράφος με τη σύμφωνη γνώμη του Γούναρη και του βασιλιά πρότεινε στους συμμάχους τη συνεργασία της Ελλάδας υπό τον όρο της εγγύησης της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, την εκχώρηση της βορείου Ηπείρου και τέλος ο καθορισμός των ελληνικών κτήσεων στη Μικρά Ασία. Ωστόσο οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις ελληνικές αξιώσεις καθώς ήταν αναγκασμένες να προσφέρουν ανάλογο τίμημα στην Ιταλία, τη Βουλγαρία και τη Ρωσία. Επιπλέον η απουσία του Βενιζέλου δημιουργούσε κλίμα αμφισβήτησης απέναντι στην Ελλάδα, καθώς ήταν φανερό ότι ο Γούναρης κωλυσιεργούσε στις διαπραγματεύσεις με τους συμμάχους με απώτερο σκοπό τη μη έξοδο της Ελλάδας από την ουδετερότητα.

Στις εκλογές τις 31^{ης} Μαΐου 1915 οι οποίες προσέλαβαν δημοψηφισματικό χαρακτήρα επικρατεί και πάλι ο Βενιζέλος, ωστόσο πήρε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόλις τον Σεπτέμβριο⁶⁶. Τον ίδιο μήνα η Βουλγαρία κήρυξε γενική επιστράτευση και ήταν θέμα χρόνου να επιτεθεί στη Σερβία, θέτοντας επί τάπητος το ζήτημα ενεργοποίησης της ελληνό-σερβικής συνθήκης του 1913. Η Ελλάδα απάντησε με τη κήρυξη γενικής επιστράτευσης αλλά παρέμενε ουδέτερη. Ο Βενιζέλος επιθυμεί να υποστηρίξει τη Σερβία αλλά λόγω αδυναμίας της τελευταίας να παρατάξει στο πεδίο της μάχης 150.000 άνδρες όπως προέβλεπε η συνθήκη, πρότεινε την αναπλήρωση αυτής της δύναμης με συμμαχικά στρατεύματα. Οι συμμαχικές δυνάμεις αποδέχτηκαν την ελληνική πρόταση και ξεκίνησαν να αποβιβάζουν στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη υπό τη διοίκηση του γάλλου στρατηγού Maurice Sarrail. Η βουλή ενέκρινε τη πολιτική του Βενιζέλου σχετικά με την επέμβαση της Ελλάδας, ωστόσο ο

---

⁶⁵ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 336-338.

⁶⁶ Διαμαντόπουλος Θ., *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997), σελ 79.

βασιλιάς εναντιώθηκε έντονα σε αυτό το ενδεχόμενο με αποτέλεσμα να παραιτηθεί και πάλι ο Βενιζέλος.

Ο Ζαΐμης διαδέχτηκε τον Βενιζέλο, ενώ ο βασιλιάς διαβεβαίωσε τους πρεσβευτές των συμμαχικών δυνάμεων ότι δεν θα υπάρξει μεταβολή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Στις 6 Οκτωβρίου 1915 οι αυστρό-γερμανικές δυνάμεις επιτέθηκαν κατά της Σερβίας, ενώ μια εβδομάδα αργότερα επιτέθηκε και η Βουλγαρία. Η Σερβία ζητά την ένοπλη συνδρομή της Ελλάδας βάσει της ελληνο-σερβικής συνθήκης συμμαχίας, ωστόσο η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε το αίτημά της με την αιτιολογία ότι η συνθήκη αυτή είχε καθαρά βαλκανικό χαρακτήρα και προέβλεπε εμπλοκή σε πόλεμο μόνο με τη Βουλγαρία και όχι με τις Μεγάλες Δυνάμεις. Οι Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης στην προσπάθειά τους να επιτύχουν την είσοδο της Ελλάδας στο πόλεμο, προσφέρουν ως ανταλλάγμα τη Θράκη και τη Κύπρο. Ωστόσο η ελληνική κυβέρνηση, με τη συγκατάθεση του βασιλιά, αρνήθηκε να εγκαταλείψει την ουδετερότητα⁶⁷.

Μετά τη δεύτερη παραίτηση του Βενιζέλου ο «Εθνικός Διχασμός» φτάνει στη κορύφωσή του, καθώς πλέον τίθεται ζήτημα συνταγματικής εκτροπής. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων αποφάσισε να απέχει από τις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1915 με αποτέλεσμα η βουλή που προέκυψε να είναι απόλυτα φιλιβασιλική. Παράλληλα η παραμονή των συμμαχικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος δημιούργησε θερμό κλίμα στις σχέσεις της Ελλάδας με τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς με αποτέλεσμα να εγκαινιαστεί ένας κύκλος διαδοχικών ενεργειών που η κάθε μια από αυτές θα αποτελεί απάντηση στην αμέσως προηγούμενη ενέργεια του αντιπάλου. Η Κέρκυρα καταλήφθηκε από τους συμμάχους και λειτούργησε ως χώρος συγκέντρωσης και ανασυγκρότησης των υπολειμμάτων του σερβικού στρατού που θα πολεμούσαν στο μέτωπο της Μακεδονίας. Η ελληνική κυβέρνηση δεν συναίνεσε στη μεταφορά των Σέρβων στη Θεσσαλονίκη μέσω του ελληνικού εδάφους, αντίθετα συμφώνησε στη μεταφορά τους με πλοία τα οποία θα διέρχονταν από τα ελληνικά χωρικά ύδατα για να αποφύγουν τις επιθέσεις των εχθρικών υποβρυχίων. Η διευκόλυνση που παρείχε η ελληνική κυβέρνηση στους συμμάχους προκάλεσε την άμεση αντίδραση της Γερμανίας με αποτέλεσμα τη κατάληψη του οχυρού Ρούπελ από τις γερμανικές και τις βουλγαρικές δυνάμεις. Ως ανταπόδοση ο συμμαχικός στόλος προχώρησε στον μερικό αποκλεισμό των ελληνικών παραλίων πετυχαίνοντας την αποστράτευση των ελληνικών δυνάμεων. Ακολούθησε νέα γερμανό-βουλγαρική

---

⁶⁷ Ρίχτερ Χ. Α., Ιστορία της Κύπρου Τόμος Πρώτος (1878-1949), (Αθήνα: Εκδόσεις Εστίας, 2007), σελ 186-194.

επίθεση και κατάληψη του μεγαλύτερου μέρους της ανατολικής Μακεδονίας. Στη συνέχεια οι δυνάμεις της ANTANT, υπό την απειλή επέμβασης του στόλου τους, κατάφεραν να αποκτήσουν τον έλεγχο των ελληνικών λιμανιών. Τέλος ως απάντηση τα γερμανικά στρατεύματα κατέλαβαν τη Καβάλα. Η κυβέρνηση Ζαΐμη προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση με τις συμμαχικές δυνάμεις για την είσοδο της Ελλάδας στο πόλεμο αλλά χωρίς επιτυχία λόγω της δυσπιστίας τους προς τον Κωνσταντίνο⁶⁸.

Η κατάληψη της ανατολικής Μακεδονίας από τα γερμανικά και τα βουλγαρικά στρατεύματα θα οδηγήσει στο κίνημα της Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη στις 30 Αυγούστου 1916. Ο Βενιζέλος προσπάθησε για τελευταία φορά να πείσει το βασιλιά να κινηθεί κατά της Βουλγαρίας. Μετά την άρνηση του τελευταίου, αναχώρησε για τη Θεσσαλονίκη όπου σχημάτισε προσωρινή κυβέρνηση με αρχικά μέλη τον ίδιο, τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη και τον στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή, ενώ ανέλαβε την ηγεσία του κινήματος Εθνικής Άμυνας. Η «Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας» αποτελεί την de facto ελληνική κυβέρνηση την οποία οι σύμμαχοι αναγνώρισαν και ενίσχυσαν οικονομικά. Ο Βενιζέλος έσπευσε αμέσως να κηρύξει το πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις στις 24 Νοεμβρίου 1916.

Συνέπεια αυτών των γεγονότων είναι η Ελλάδα να χωριστεί σε δύο κράτη, το κράτος των Αθηνών που εμμένει στην ουδετερότητα και το κράτος της Θεσσαλονίκης που περιλάμβανε τη Μακεδονία, τη Κρήτη και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Το δεύτερο αποφάσισε την είσοδο της Ελλάδας στο πόλεμο υπέρ της Τριπλής Συνεννόησης. Οι πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων επωφελούνται από την περίσταση και απαιτούν από τη κυβέρνηση της Αθήνας να παραδώσει το στόλο και να συναινέσει στην επιβολή συμμαχικού ελέγχου στα λιμάνια και στους σιδηρόδρομους. Παράλληλα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θα προσπαθήσει να έρθει σε συνεννόηση με τους συμμάχους, προτείνοντάς τους την εκχώρηση όλου του πολεμικού υλικού που διέθετε. Ωστόσο στη συνέχεια άλλαξε γνώμη και όταν τα γαλλικά αγήματα έφτασαν στην Αθήνα για να παραλάβουν το πολεμικό υλικό ξέσπασε σύγκρουση με τον ελληνικό στρατό (Νοεμβριανά). Οι συγκρούσεις αυτές σε συνδυασμό με τις διώξεις που ακολούθησε το κράτος των Αθηνών κατά των βενιζελικών οδήγησε τη Γαλλία στην απόφαση να επιδιώξει την εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου⁶⁹.

---

⁶⁸ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 491-494.

⁶⁹ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 350-351.

Επιπλέον ο συμμαχικός στόλος προχώρησε σε ναυτικό αποκλεισμό των ακτών και των νησιών του κράτους των Αθηνών, ο οποίος οδήγησε σε δραματική έλλειψη τροφίμων και καυσίμων. Τον Ιούνιο του 1917 η Γαλλία μέσω του ύπατου αρμοστή Charles Zonnart ο οποίος είχε αποσταλεί στην Ελλάδα με ευρύτατες αρμοδιότητες υποχρέωσε με τηλεσίγραφο τον Κωνσταντίνο να αποσυρθεί (χωρίς να παραιτηθεί) από το θρόνο υπέρ του δευτερότοκου γιου του Αλέξανδρου. Ο Βενιζέλος έφτασε στην Αθήνα στις 21 Ιουνίου και προχώρησε στο σχηματισμό κυβέρνησης της οποίας πρώτο μέλημα ήταν η κήρυξη πολέμου κατά των Κεντρικών Δυνάμεων⁷⁰.

Ο Βενιζέλος από τη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία του ενιαίου ελληνικού κράτους προχώρησε σε εκκαθαρίσεις στη δημόσια διοίκηση, την εκκλησία και στις ένοπλες δυνάμεις. Επίσης επιδόθηκε στην αναδιοργάνωση του ελληνικού στρατού με τη βοήθεια της γαλλικής αποστολής. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, μέχρι τον Ιούνιο του 1918 είχε καταφέρει να επιστρατεύσει δέκα μεραρχίες. Παράλληλα ο Βενιζέλος είχε πάει στο Παρίσι για να συμμετάσχει στη Συμμαχική Διάσκεψη. Η επικράτηση των προτάσεων του πρωθυπουργού της Γαλλίας Κλεμανσώ για ενίσχυση του Μακεδονικού Μετώπου οφείλεται και στις διπλωματικές ικανότητες του Βενιζέλου ο οποίος κατάφερε να πείσει τους εκπροσώπους των συμμάχων στη Διάσκεψη ότι η Ελλάδα μπορούσε να παρατάξει αξιόμαχο στρατό⁷¹.

Οι ελληνικές δυνάμεις διακρίθηκαν στη μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν. Η τοποθεσία αυτή ήταν εξαιρετικά αμυντική καθώς ήταν ενισχυμένη με χαρακώματα, με πολυβολεία μέσα σε βράχους ή προστατευμένα από μπετόν. Επιπλέον ήταν εφοδιασμένο με πυροβόλα και όλμους σε μεγάλο αριθμό ώστε να μπορεί να αποκρουστεί επίθεση. Η επίθεση εναντίον του Σκρα είχε σχεδιαστεί με μεγάλη επιμέλεια. Η επιχείρηση είχε ανατεθεί στο σώμα στρατού Εθνικής Αμύνης το οποίο αποτελούσαν οι μεραρχίες Αρχιπελάγους, Κρήτης και Σερρών. Ο Βενιζέλος γνώριζε ότι από την έκβαση της μάχης θα κρινόταν όχι μόνο το αξιόμαχο του ελληνικού στρατού, αλλά και η τύχη του Μακεδονικού Μετώπου. Η μάχη ξεκίνησε το Μάιο του 1918 με το βομβαρδισμό των θέσεων του εχθρού. Σε όλη τη διάρκεια της επιχείρησης οι ελληνικές δυνάμεις κατάφεραν παρά τις σημαντικές απώλειες και τις συνεχείς αντεπιθέσεις του εχθρικού στρατού να επιτύχουν όλους τους αντικειμενικούς στόχους και να διασπάρουν τις γραμμές του εχθρού. Η νίκη των ελληνικών δυνάμεων στη μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν προκάλεσε θαυμασμό στα επιτελεία των Συμμάχων και η

---

⁷⁰ Συλλογικό, Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Οι Απαρχές 1900-1922, Α' Τόμος, Μέρος 2^ο, (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999), σελ 128-129.

⁷¹ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 66-68.

συμβολή τους αναγνωρίστηκε. Η κατάληψη του υψώματος Σκρα έδωσε την ευκαιρία στους συμμάχους να αναλάβουν επιθετική πρωτοβουλία στο Μακεδονικό Μέτωπο. Έτσι το Σεπτέμβριο του 1918 εκδηλώθηκε η γενική επίθεση η οποία οδήγησε στη διάσπαση του μετώπου των εχθρικών δυνάμεων. Η ήττα αυτή οδήγησε τη Βουλγαρία στη συνθηκολόγηση, ενώ ένα μήνα αργότερα η Οθωμανική αυτοκρατορία θα υπογράψει την ανακωχή του Μούδρου. Ο πόλεμος έληξε με την ήττα της Γερμανίας τον Νοέμβριο του 1918⁷².

4.3 Η συνθήκη των Σεβρών και η μικρασιατική καταστροφή

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου συνήλθε συνδιάσκεψη ειρήνης στο Παρίσι στις 18 Νοεμβρίου 1919 για την αποκατάσταση της ειρήνης. Στη συνδιάσκεψη έλαβαν μέρος η Ιταλία, η Γαλλία, η Βρετανία, η Ιαπωνία, οι ΗΠΑ και το κάθε κράτος εκπροσωπούσαν από δύο μέλη, σχηματίζοντας το «Συμβούλιο των Δέκα». Η Ελλάδα εκπροσωπήθηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον υπουργό Εξωτερικών Νικόλαο Πολίτη. Ωστόσο η προάσπιση των εθνικών συμφερόντων ήταν μια δυσχερής επιχείρηση, καθώς στα ελληνικά αιτήματα ήταν αντίθετες η Ιταλία και οι ΗΠΑ. Αντίθετα η Ελλάδα είχε τη στήριξη της Βρετανίας και της Γαλλίας καθώς τα συμφέροντα των δύο δυνάμεων συνέπιπταν με τα ελληνικά.

Οι ελληνικές διεκδικήσεις στη συνδιάσκεψη του Παρισιού περιλάμβαναν τη βόρειο Ήπειρο, τη δυτική και ανατολική Θράκη, τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας και τα Δωδεκάνησα. Στα ελληνικά αιτήματα αντιτάχθηκε η Ιταλία η οποία στα πλαίσια της επέκτασης της στην ανατολική Μεσόγειο υποστήριζε την ηττημένη Βουλγαρία στο ζήτημα της δυτικής Θράκης. Ο Βενιζέλος εκμεταλλεύτηκε τις δυνατότητες που άφηνε στην Ελλάδα το πλέγμα των επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων, προβάλλοντας τη χώρα ως χρήσιμο έρεισμα της Βρετανίας και της Γαλλίας στη περιοχή. Για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης της χώρας ο Βενιζέλος έθεσε στη διάθεση της Γαλλίας και της Βρετανίας το Α΄ Σώμα Στρατού για να λάβει μέρος στο πόλεμο κατά των Μπολσεβίκων στην Ουκρανία. Ο Βενιζέλος έκρινε ότι η Ελλάδα έπρεπε να διατηρήσει την υποστήριξη της Βρετανίας και της Γαλλίας με κάθε τρόπο, προκειμένου να προστατεύσει τα συμφέροντα της χώρας⁷³.

⁷² Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 69-74.

⁷³ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 355-357.

Αναφορικά με τους ηττημένους, οι νικήτριες Δυνάμεις υπέγραψαν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών με τη Γερμανία (22 Ιουνίου 1919), τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού με την Αυστρία (10 Σεπτεμβρίου 1919), τη Συνθήκη Νεϊγύ με τη Βουλγαρία (27 Νοεμβρίου 1919), τη Συνθήκη Τριανόν με την Ουγγαρία (4 Ιουνίου 1920) και τη Συνθήκη των Σεβρών με την Οθωμανική αυτοκρατορία (10 Αυγούστου 1920)⁷⁴. Η Ελλάδα ενδιαφερόταν κυρίως για τις συνθήκες που υπογράφηκαν με τη Βουλγαρία και την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η Βουλγαρία σύμφωνα με τη Συνθήκη του Νεϊγύ παραιτούνταν από τα κυριαρχικά της δικαιώματα στη δυτική Θράκη η οποία περνούσε υπό τον έλεγχο των Συμμάχων⁷⁵. Η κατάσταση στη Μικρά Ασία ήταν δυσάρεστη. Οι Τούρκοι προχωρούσαν σε διωγμούς κατά των Ελλήνων, ενώ υπήρχαν φόβοι ότι η Ιταλία μετά τη κατάληψη της Αττάλειας θα προωθούσε τις στρατιωτικές δυνάμεις της στη Σμύρνη για να δημιουργήσει τετελεσμένο γεγονός. Ο Βενιζέλος, για να αποτρέψει αυτό το ενδεχόμενο, εξασφάλισε τη συμμαχική εντολή για τη κατάληψη της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό. Σχετικά με το ποντιακό ζήτημα ο Βενιζέλος αδυνατούσε να υποστηρίξει τις διεκδικήσεις των Ποντίων σχετικά με τη δημιουργία Ποντιακής Δημοκρατίας, αντίθετα προέκρινε τη λύση Ποντοαρμενικής ομοσπονδίας⁷⁶.

Ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη στις 15 Μαΐου 1919. Ωστόσο Τούρκοι άτακτοι παρενοχλούσαν τον ελληνικό στρατό. Επίσης υπήρχαν προστριβές με τους Ιταλούς στα σημεία επαφής της ελληνό-ιταλικής ζώνης. Έτσι αποφασίστηκε να γίνει συνάντηση κορυφής μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας για τη λύση των μεταξύ τους προβλημάτων. Και οι δύο πλευρές ήταν διαλλακτικές με αποτέλεσμα να υπογραφεί η ελληνό-ιταλική συμφωνία στις 16 Ιουλίου 1919. Το Σύμφωνο Βενιζέλου-Τιτόνι, όπως ονομάστηκε, προέβλεπε την αναγνώριση της κυρίαρχης θέσης της Ιταλίας στην Αλβανία ως αντάλλαγμα για την αποδοχή των ελληνικών διεκδικήσεων στη Βόρειο Ήπειρο και τη Δυτική Θράκη. Επίσης η Ιταλία αποδεχόταν με μια μικρή τροποποίηση υπέρ της ιταλικής ζώνης, τη νομιμότητα και τα όρια της ελληνικής παρουσίας στη Μικρά Ασία, ενώ αναλάμβανε τη δέσμευση να παραχωρήσει στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα, πλην της Ρόδου. Η Συμφωνία

⁷⁴ Χριστοδουλίδης Θ., Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2004), σελ 565-572.

⁷⁵ Η διασυμμαχική Κατοχή της Δυτικής Θράκης έληξε το Μάιο του 1920 και οι ελληνικές αρχές εγκαταστάθηκαν στις 15 Μαΐου 1920.

⁷⁶ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 112-116.

Βενιζέλου-Τιτόνι δεν ίσχυσε καθώς η Ιταλία προχώρησε σε καταγγελία της τον Ιούλιο του 1920⁷⁷.

Το 1920 πραγματοποιήθηκαν δύο συνδιασκέψεις για το μικρασιατικό ζήτημα, μια στο Λονδίνο (Φεβρουάριος 1920), και μια στο Σαν Ρέμο (Απρίλιος 1920), όπου αποφασίστηκαν οι βασικότερες διατάξεις της συνθήκης ειρήνης που επρόκειτο να υπογραφεί με την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η Συνθήκη των Σεβρών υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου 1920. Οι διατάξεις που αναφέρονταν στην Ελλάδα συνιστούσαν τη πραγμάτωση της «Μεγάλης Ιδέας». Σύμφωνα με τις διατάξεις της συνθήκης η Ελλάδα προσαρτούσε την Ανατολική Θράκη ως την Τσατάλτζα, καθώς η Κωνσταντινούπολη παρέμενε στη κυριαρχία του σουλτάνου. Επίσης ενσωμάτωνε επίσημα τα νησιά του Αιγαίου συμπεριλαμβανομένης της Ίμβρου και της Τενέδου (τα οποία κατείχε από το 1913). Σημαντικό για την Ελλάδα ήταν η διάταξη που αφορούσε την ελευθερία των Στενών, καθώς αποφασίστηκε η αποστρατικοποίησή τους. Αναφορικά με τη Μικρά Ασία, η Ελλάδα αποκτούσε τα κυριαρχικά δικαιώματα της Σμύρνης υπό τη ψιλή κυριότητα του σουλτάνου και μετά από πέντε χρόνια οι κάτοικοι θα αποφάσιζαν με δημοψήφισμα την υπαγωγή της περιοχής στην Ελλάδα. Με ξεχωριστή πράξη τη Συνθήκη περί Θράκης, η Ελλάδα ενσωμάτωνε τη Δυτική Θράκη που η Βουλγαρία είχε παραχωρήσει στους συμμάχους με τη Συνθήκη του Νεϊγύ. Τέλος υπογράφηκε η Ελληνοϊταλική Συνθήκη, σύμφωνα με την οποία η Ιταλία εκχωρούσε στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα πλην της Ρόδου στην οποία θα παραχωρούσε ευρεία τοπική αυτονομία. Η Ιταλία θα εγκατέλειπε τη Ρόδο σε περίπτωση που η Βρετανία θα αποδεχόταν τη παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα⁷⁸.

Η Συνθήκη των Σεβρών έγινε δεκτή με μεγάλο ενθουσιασμό από τη κοινή γνώμη καθώς δημιουργούσε την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Ωστόσο για την επιβολή της συνθήκης έπρεπε να εξουδετερωθεί το κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ το οποίο δεν αποδέχεται τη Συνθήκη των Σεβρών και επιδίωξη του είναι η απελευθέρωση της Ανατολίας από τους κατακτητές. Παρόλο που η παραπάνω συνθήκη αποτελεί διπλωματικό θρίαμβο του Βενιζέλου, στο εσωτερικό έχουμε την αναζωπύρωση του «Εθνικού Διχασμού» εξαιτίας της απόπειρας δολοφονίας κατά του Βενιζέλου στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών στο Παρίσι και των αντιποίνων που ξέσπασαν στην Αθήνα από βενιζελικούς και

---

⁷⁷ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 160-161.

⁷⁸ Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σελ 139-144.

οδήγησαν στη δολοφονία του Ίων Δραγούμη. Παράλληλα προστέθηκε και η προοπτική επιστροφής του Κωνσταντίνου στο θρόνο μετά τον απροσδόκητο θάνατο του βασιλιά Αλέξανδρου.

Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 επικράτησε η «Ηνωμένη Αντιπολίτευση», ενώ ο Βενιζέλος αναχώρησε για το εξωτερικό. Πρώτο μέλημα της νέας κυβέρνησης ήταν η επιστροφή του Κωνσταντίνου η οποία ολοκληρώθηκε με δημοψήφισμα το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Παράλληλα η συνεχής ανάπτυξη του κεμαλικού εθνικισμού ανησύχησε τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η Βρετανία στήριζε τις ελληνικές διεκδικήσεις στη Μικρά Ασία, αντίθετα η Γαλλία και η Ιταλία χρησιμοποιώντας ως αφορμή την επιστροφή του Κωνσταντίνου στον ελληνικό θρόνο, προσανατολίζονταν στην αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών. Στη συνδιάσκεψη που συγκλήθηκε στο Λονδίνο το Μάρτιο του 1921, η ελληνική πλευρά απέρριψε το σχέδιο των συμμάχων για μερική αναθεώρηση της συνθήκης. Η αποτυχία της συνδιάσκεψης είχε αρνητικές συνέπειες για την Ελλάδα, καθώς η Γαλλία και η Ιταλία υπέγραψαν μυστικές συμφωνίες με το Τούρκο απεσταλμένο του Κεμάλ, ενώ η πρώτη αναγνώρισε τη κυβέρνηση της Άγκυρας. Την ίδια περίοδο η κεμαλική Τουρκία υπέγραψε το Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας με τη σοβιετική Ρωσία⁷⁹.

Η θέση του Κεμάλ αναβαθμίστηκε και στο στρατιωτικό τομέα καθώς απώθησε δύο φορές τον ελληνικό στρατό στη προσπάθεια του τελευταίου να καταλάβει τη γραμμή Εσκή-Σεχίρ-Αφιόν Καραχισάρ. Ο ελληνικός στρατός κατάφερε να καταλάβει τη παραπάνω γραμμή τον Ιούλιο του 1921, αλλά στη μάχη της Άγκυρας δεν μπόρεσε να σπάσει τις αμυντικές γραμμές των Τούρκων και υποχώρησε με μεγάλες απώλειες. Πλέον η ελληνική πλευρά αντιμετωπίζει στρατιωτικό αδιέξοδο. Συγκλήθηκε νέα συνδιάσκεψη στο Παρίσι το Μάρτιο του 1922 με σκοπό την αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών. Η κεμαλική πλευρά απέρριψε τις προτάσεις των συμμάχων καθώς απαιτούσε την αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία μετά τη σύναψη ανακωχής. Η αναμενόμενη τουρκική αντιπίθεση που εκδηλώθηκε στις 13 Αυγούστου 1922 οδήγησε στην αποχώρηση του στρατού και στο ξεριζωμό του ελληνισμού της Μικράς Ασίας⁸⁰.

---

⁷⁹ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 163-169.

⁸⁰ Συλλογικό, Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Οι Απαρχές 1900-1922, Α' Τόμος, Μέρος 2°, (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999), σελ 135-142.

4.4 Η Συνθήκη της Λωζάννης

Υπεγράφη ανακωχή στα Μουδάνια τον Οκτώβριο του 1922, μετά την αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την Ανατολική Θράκη, κατόπιν απαίτησης του Κεμάλ για να μη συγκρουστεί ο τουρκικός με τον συμμαχικό στρατό στην ουδέτερη ζώνη των Στενών. Στη διάσκεψη της Λωζάννης την Ελλάδα εκπροσώπησε ο Βενιζέλος, ενώ τη Τουρκία ο Ισμέτ Πασάς. Οι διαπραγματεύσεις υπήρξαν μακρές καθώς η τουρκική πλευρά ως νικήτρια είχε μεγάλες απαιτήσεις τόσο στο εδαφικό, όσο και στο οικονομικό, καθώς απαιτούσε τη καταβολή πολεμικής αποζημίωσης από την Ελλάδα. Τελικά η Συνθήκη της Λωζάννης υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923 και όριζε το ποταμό Έβρο ως φυσικό σύνορο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ ως αντάλλαγμα για τη παραίτηση της τουρκικής πλευράς από την απαίτηση για καταβολή πολεμικής αποζημίωσης, παραχωρήθηκε στη Τουρκία το Κάραγατς.

Τα νησιά του Αιγαίου παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα με εξαίρεση την Ίμβρο και τη Τένεδο τα οποία επιστράφηκαν στη Τουρκία υπό τον όρο παραχωρήσεως ειδικού καθεστώτος αυτονομίας λόγω του ελληνικού πληθυσμού που κατοικούσε και στα δύο νησιά. Στα νησιά Χίος, Σάμος, Ικαρία και Μυτιλήνη επιβλήθηκε καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης. Αντίθετα η Λήμνος και η Σαμοθράκη συνδέθηκαν με το καθεστώς πλήρους ουδετεροποίησης των Στενών. Τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν στην Ιταλία. Τέλος η Βόρειος Ήπειρος είχε επιδικαστεί στην Αλβανία από τον Νοέμβριο του 1921⁸¹.

Παράλληλα υπογράφηκε στις 30 Ιανουαρίου 1923 η ελληνο-τουρκική Σύμβαση περί υποχρεωτικής ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών. Το κριτήριο της ανταλλαγής ήταν θρησκευτικό. Συνεπώς οι χριστιανοί που είχαν παραμείνει στη Τουρκία μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ήταν υποχρεωμένοι να εγκατασταθούν στην Ελλάδα, ενώ αντίστοιχα οι μουσουλμάνοι που έμεναν στην Ελλάδα ήταν υποχρεωμένοι να εγκατασταθούν στη Τουρκία. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. Τέλος το Οικουμενικό Πατριαρχείο παρέμεινε στη Πόλη και λειτούργησε ως θρησκευτικός θεσμός⁸².

---

⁸¹ Η Ιταλία μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή προχώρησε σε καταγγελία την Ελληνοϊταλική Συμφωνία σχετικά με τα Δωδεκάνησα.

⁸² Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 179-194.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1923-1932

5.1 Η περίοδος 1923-1928

Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 και η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 συνετέλεσαν στη ριζική μεταστροφή της ελληνικής υψηλής στρατηγικής. Η Ελλάδα παύει να είναι μια χώρα αναθεωρητική. Πλέον στόχος της είναι η διασφάλιση των συνόρων και η ασφάλειά της. Φυσικά δεν έχει πάψει να διεκδικεί τη Βόρειο Ήπειρο, τα Δωδεκάνησα και τη Κύπρο. Εδαφικά η Ελλάδα θα ολοκληρωθεί με τη παραχώρηση των Δωδεκανήσων από την Ιταλία με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947⁸³. Ωστόσο θα είναι η μοναδική από τις ελληνικές διεκδικήσεις που θα έχει αίσια κατάληξη, καθώς η Βόρεια Ήπειρος παρέμεινε στην Αλβανία και η Κύπρος στη Βρετανία.

Η Ελλάδα έβγαινε μετά από δεκαετή πόλεμο (1912-1922) με σημαντικά εδαφικά οφέλη, αλλά και ταπεινωμένη λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής και του ξεριζωμού του ελληνισμού της Μικράς Ασίας. Εσωτερικά ήταν διχασμένη, ενώ ήταν υποχρεωμένη να περιθάλλει πάνω από 1.000.000 πρόσφυγες. Το προσφυγικό ζήτημα είχε δημιουργήσει κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και δημογραφικά προβλήματα στο ελληνικό κράτος. Συνεπώς η Ελλάδα για τη περίθαλψη και αποκατάσταση των προσφύγων υπέγραψε στο Λονδίνο τη Σύμβαση του «Προσφυγικού Δανείου του 1924». Για τον εξευμενισμό της κοινής γνώμης διεξήχθη η δίκη των έξι⁸⁴. Τη περίοδο 1923-1928 υπήρχε πολιτική αστάθεια, εξαιτίας της αντιπαράθεσης βενιζελικών και αντιβενιζελικών, της επιδείνωσης της οικονομίας και της συνεχούς παρέμβασης του στρατού στη πολιτική. Η εμπειρία του «Εθνικού Διχασμού» οδήγησε στη κατάργηση της μοναρχίας και στην ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας. Το δημοψήφισμα της 13^{ης} Απριλίου 1924 επικύρωσε την αβασίλευτη δημοκρατία⁸⁵.

Εκτός από τα εσωτερικά της προβλήματα η Ελλάδα είχε προστριβές και με τις γειτονικές χώρες. Από το Μάρτιο του 1923 μια ειδική επιτροπή με επικεφαλής τον Ιταλό στρατηγό Ερρίκο Τελλίνι ανέλαβε να χαράξει τα σύνορα της Ελλάδας με την

---

⁸³ Η Ιταλία βρισκόταν στη πλευρά των ηττημένων την επαύριον του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1939-1945).

⁸⁴ Στη πραγματικότητα ήταν δίκη των οχτώ, αλλά καθιερώθηκε ως δίκη των έξι λόγω της εκτέλεσης των έξι (ενός στρατιωτικού και των πέντε πολιτικών) υπευθύνων της ήττας.

⁸⁵ Διαμαντόπουλος Θ., Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997), σελ 111-116.

Αλβανία. Στις 27 Αυγούστου ο Τελλίνι και οι τρεις συνεργάτες του δολοφονήθηκαν. Η ιταλική κυβέρνηση κατηγόρησε την ελληνική για αμέλεια και απέστειλε τελεσίγραφο με υπερβολικές απαιτήσεις. Η ελληνική κυβέρνηση αντιπρότεινε να ανατεθεί το ζήτημα στη Κοινωνία των Εθνών, ωστόσο η Ιταλία ήταν αποφασισμένη να τιμωρήσει την Ελλάδα, για αυτό προχώρησε στο βομβαρδισμό και κατάληψη της Κέρκυρας. Παρά την ελληνική έκκληση στη ΚτΕ, η Βρετανία και η Γαλλία συντάχθηκαν με τον Μουσολίνι και καταδίκασαν την Ελλάδα και την υποχρέωσαν να καταβάλει αποζημίωση στην Ιταλία. Η κρίση έληξε με την αποχώρηση των ιταλικών στρατευμάτων από τη Κέρκυρα το Σεπτέμβριο του 1923⁸⁶.

Τον Σεπτέμβριο του 1924 υπογράφηκε στη Γενεύη μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας το Πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφόφ. Σύμφωνα με αυτό οι δύο χώρες ανέθεταν στη ΚτΕ τη προστασία της βουλγαρικής μειονότητας στην Ελλάδα και της ελληνικής μειονότητας στη Βουλγαρία. Στην υπογραφή του ελληνό-βουλγαρικού συμφώνου αντέδρασε έντονα η Γιουγκοσλαβία με την αιτιολογία ότι η αναγνώριση των σλαβομακεδόνων της Ελλάδας ως Βουλγάρων, συνεπάγεται την έμμεση αναγνώριση ως Βουλγάρων των σλαβομακεδόνων της Σερβίας. Παράλληλα προχώρησε στη καταγγελία της ελληνό-σερβικής Συνθήκης Αμυντικής Συμμαχίας του 1913. Τελικά η Ελλάδα ανακάλεσε την υπογραφή της από το Πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφόφ στις 29 Σεπτεμβρίου 1924⁸⁷.

Η εσωτερική αστάθεια, που εξακολουθούσε να υπάρχει στην Ελλάδα με τις κυβερνήσεις να διαδέχονται η μία την άλλη σε συνδυασμό με τη διπλωματική απομόνωση της, οδήγησε στην επιβολή της δικτατορίας από τον στρατηγό Πάγκαλο τον Ιούνιο του 1925. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική προσπάθησε να αποκτήσει πιο στενές σχέσεις με τη Σερβία υπογράφοντας συμφωνίες τον Αύγουστο του 1926 οι οποίες περιείχαν σημαντικές παραχωρήσεις από τη πλευρά της Ελλάδας στη Σερβία σχετικά με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα προχώρησε στον εκσερβισμό των σλαβομακεδόνων που κατοικούσαν στην Ελλάδα. Απώτερος στόχος του δικτάτορα ήταν η ανατροπή της Συνθήκης της Λωζάννης. Τελικά οι παγκαλικές συμφωνίες απορρίφθηκαν από το κοινοβούλιο μετά τη πτώση του Πάγκαλου. Παράλληλα προκλήθηκε κρίση στις ελληνό-βουλγαρικές σχέσεις όταν ο Πάγκαλος διέταξε τον ελληνικό στρατό να καταλάβει το Πετρίτσι στη Βουλγαρία ως απάντηση στο συνοριακό επεισόδιο που προκλήθηκε εξαιτίας της επίθεσης της βουλγαρικής στρατιωτικής μονάδας εναντίον ελληνικού φυλακίου στο όρος Μπέλες με

⁸⁶ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 209-216.

⁸⁷ Τούντα-Φεργάδη Α., οπ. π, σελ 219-237.

αποτέλεσμα να σκοτωθούν δύο Έλληνες στρατιώτες. Η Βουλγαρία προσέφυγε στη ΚτΕ, η οποία ζήτησε την άμεση αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από το βουλγαρικό έδαφος. Παράλληλα επέρριψε την ευθύνη του επεισοδίου στην Ελλάδα και την υποχρέωσε να καταβάλει στη Βουλγαρία αποζημίωση 45.000 λιρών⁸⁸.

Ο Πάγκαλος ανατράπηκε τον Αύγουστο του 1926 και διεξήχθησαν εκλογές με απλή αναλογική από τις οποίες σχηματίστηκε οικουμενική κυβέρνηση υπό τον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Σημαντικό επίτευγμα της οικουμενικής κυβέρνησης είναι η υπογραφή του ελληνό-ρουμανικού Συμφώνου μη Επιθέσεως και Διαιτησίας στη Γενεύη στις 21 Μαρτίου 1928. Αυτή η συμφωνία άνοιξε το δρόμο για την έξοδο της Ελλάδας από τη διπλωματική απομόνωση⁸⁹.

5.2 Η βενιζελική τετραετία (1928-1932)

Ο Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1927 μετά από πολυετή απουσία στο εξωτερικό, κατόπιν παράκλησης των εκπροσώπων όλων των κομμάτων προκειμένου να βάλει τέλος στη πολιτική αστάθεια. Στις εκλογές που διεξήχθησαν στις 19 Αυγούστου του 1928 θριάμβευσε το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Γενικός στόχος του Βενιζέλου στο σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής ήταν να αποφύγει την εξάρτηση της χώρας από οποιαδήποτε Μεγάλη Δύναμη. Αντίθετα επιδίωκε να συνάψει η χώρα φιλικές σχέσεις με τους γείτονές της. Επειδή η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να προβάλει με επιτυχία διεκδικήσεις, υιοθέτησε την αρχή της διατήρησης του εδαφικού status quo. Πρωταρχικός διπλωματικός του στόχος ήταν η κατοχύρωση της ασφάλειας και της εδαφικής ακεραιότητας του ελληνικού κράτους, η διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας και η αναβάθμιση του ρόλου της χώρας στη διεθνή και βαλκανική πολιτική σκηνή⁹⁰.

Ο Βενιζέλος υιοθέτησε το σχέδιο του σχετικά με τη σύναψη φιλικών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες, ξεκινώντας με την Ιταλία⁹¹. Από την πλευρά της η Ιταλία έχοντας υπογράψει το Μάιο του 1928 Σύμφωνο Φιλίας με τη Τουρκία ήταν θετική στα ανοίγματα της Ελλάδας, καθώς επιδίωκε την απομόνωση της Γιουγκοσλαβίας. Τελικά υπογράφηκε στη Ρώμη από τους Ελευθέριο Βενιζέλο και Benito Mussolini το ελληνό-ιταλικό Σύμφωνο Φιλίας, Συνδιαλλαγής και Δικαστικού Διακανονισμού,

⁸⁸ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 267-274, 277-282.

⁸⁹ Τούντα-Φεργάδη Α., οπ. π, σελ 297-298.

⁹⁰ Ακριβούλης Ε. Δ., Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα Βαλκάνια, 1928-1932, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2009), σελ 19-23.

⁹¹ Η κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου είχε ήδη ακολουθήσει μια πολιτική προσέγγισης με την Ιταλία.

σύμφωνα με το οποίο οι δύο χώρες θα σέβονταν τις εδαφικές ρυθμίσεις που είχαν επιβάλει οι Συνθήκες Ειρήνης. Η διάταξη αυτή αποτέλεσε μια σημαντική διπλωματική επιτυχία του Βενιζέλου, καθώς η Ιταλία ήταν μια αναθεωρητική δύναμη. Άλλη διάταξη της συνθήκης όριζε ότι τα δύο κράτη θα δημιουργούσαν κοινό διπλωματικό μέτωπο σε περίπτωση επίθεσης τρίτου κράτους. Ο Βενιζέλος δεν έθιξε το δωδεκανησιακό ζήτημα στις συναντήσεις με τον Mussolini, καθώς πίστευε ότι δεν ήταν η κατάλληλη στιγμή για προβολή τέτοιων απαιτήσεων. Στη συνέχεια ο Βενιζέλος έκρινε σκόπιμο να ενημερώσει το Παρίσι και το Λονδίνο ότι το ελληνό-ιταλικό σύμφωνο δεν στρεφόταν κατά των συμφερόντων της Γαλλίας και της Βρετανίας⁹².

Η προσέγγιση Ελλάδας-Ιταλίας παρασκεύασε το έδαφος για τη σύσφιξη των σχέσεων Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας. Υπήρχαν πολλά εκκρεμή προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών. Στις συνομιλίες μεταξύ των δύο πλευρών ο Βενιζέλος αρνήθηκε στις επανειλημμένες πιέσεις του υπουργού Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας Μαρίνκοβιτς για ανανέωση της συνθήκης Συμμαχίας, καθώς θα ερχόταν σε αντίθεση με το πνεύμα του ελληνό-ιταλικού συμφώνου. Στις 11 Οκτωβρίου 1928 υπογράφηκε το ελληνό-γιουγκοσλαβικό Πρωτόκολλο, το οποίο ρύθμιζε σε πρώτη φάση τα προβλήματα που εκκρεμούσαν στις σχέσεις των δύο χωρών. Αυτό το Πρωτόκολλο αποτέλεσε τη βάση για το Σύμφωνο Φιλίας, Συνδιαλλαγής και Δικαστικού Διακανονισμού που υπογράφηκε στις 27 Μαρτίου 1929⁹³. Ο Βενιζέλος χρησιμοποίησε το ελληνό-ιταλικό σύμφωνο για να εκβιάσει μια ελληνό-σερβική προσέγγιση⁹⁴.

Μετά την εξομάλυνση των σχέσεων της Ελλάδας με την Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία ο Βενιζέλος έκανε ανοίγματα στη Τουρκία. Στην αρχή οι διαπραγματεύσεις δεν είχαν κάποιο αποτέλεσμα εξαιτίας των εκκρεμών ζητημάτων από τη Συνθήκη της Λωζάννης. Συνεπώς ο Βενιζέλος πήρε τη πρωτοβουλία να κλείσει όλα τα θέματα που αποτελούσαν τροχοπέδη στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων. Επειδή δεν ήταν δυνατός ο υπολογισμός των ανταλλάξιμων περιουσιών, οι δύο χώρες αποφάσισαν το συμψηφισμό των εκατέρωθεν περιουσιών⁹⁵. Τον Οκτώβριο του 1930 ο Βενιζέλος επισκέφθηκε την Άγκυρα όπου υπέγραψε τρεις συμφωνίες. Η

⁹² Ακριβούλης Ε. Δ., Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα Βαλκάνια, 1928-1932, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2009), σελ 30-46.

⁹³ Στην υπογραφή της συμφωνίας από το Βελιγράδι συνέβαλε και η ενθάρρυνση της Γαλλίας

⁹⁴ Τούντα-Φεργάδη Α., Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941, (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 2005), σελ 308-310.

⁹⁵ Από πλευράς οικονομικών δεδομένων, αποτελούσε γενική εκτίμηση στην Ελλάδα ότι μετά από ακριβή υπολογισμό η αξία των περιουσιών 1.300.000 Ελλήνων που ζούσαν στη Τουρκία πριν το 1922 θα υπερτερούσε κατά πολύ αξίας της περιουσίας που είχαν εγκαταλείψει στην Ελλάδα 400.000 περίπου μουσουλμάνοι.

πιο σημαντική ήταν η Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητας, Διαλλαγής και Διαιτησίας, σύμφωνα με την οποία καθιερώνονταν σχέσεις φιλίας μεταξύ των δύο χωρών, με την υποχρέωση να μη συνάψουν κανένα πολιτικό ή οικονομικό σύμφωνο η μία εναντίον της άλλης και να προσφεύγουν υποχρεωτικά στο Διεθνές Δικαστήριο Δικαιοσύνης για την επίλυση των διαφορών. Παράλληλα υπεγράφη μια σύμβαση περί εγκατάστασης, σύμβαση εμπορίου και ναυτιλίας και πρωτόκολλο για το περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών. Με αυτή τη συμφωνία ετέθησαν οι βάσεις της ελληνοτουρκικής προσέγγισης. Η Ελλάδα και η Τουρκία είχαν κοινά συμφέροντα, καθώς αποδέχονταν το status quo της περιοχής. Η ενίσχυση των ελληνό-τουρκικών δεσμών συνδέονταν άμεσα με το ασταθές περιβάλλον της μεταπολεμικής Ευρώπης, καθώς υπήρχαν αναθεωρητικές δυνάμεις (Ιταλία, Βουλγαρία, Ουγγαρία)⁹⁶.

Αναφορικά με υπόλοιπα βαλκανικά κράτη δεν ήταν εύκολη η εξομάλυνση των σχέσεων της Ελλάδας με την Αλβανία καθώς δεν είχαν πάψει οι προστριβές και οι αντιδικίες για το καθεστώς της ελληνικής μειονότητας της Βορείου Ηπείρου. Επίσης με τη Βουλγαρία δεν ήταν εύκολη η καλύτερευση των σχέσεων εξαιτίας της αναθεωρητικής στάσης της τελευταίας. Ο Βενιζέλος ήταν πρόθυμος να διαπραγματευτεί τη παραχώρηση ελεύθερης ζώνης είτε στην Αλεξανδρούπολη είτε στη Θεσσαλονίκη, αν η Βουλγαρία αναγνώριζε το εδαφικό καθεστώς όπως είχε προκύψει από τους πολέμους της δεκαετίας 1912-1922. Ωστόσο η Βουλγαρία παρέμεινε προσηλωμένη στην αναθεωρητική πολιτική της αποσκοπώντας στη προσάρτηση ελληνικών εδαφών στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη⁹⁷.

Ο Βενιζέλος παρά το γεγονός ότι είχε καταφέρει να βγάλει την Ελλάδα από τη διπλωματική απομόνωση και να τη καταστήσει πυλώνα σταθερότητας στα Βαλκάνια δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά την οικονομική κρίση που προέκυψε τη δεκαετία του 1930 ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας ύφεσης που ξέσπασε από το χρηματιστηριακό κραχ της Νέας Υόρκης τον Οκτώβριο του 1929. Η κυβέρνηση Βενιζέλου σήκωσε το βάρος της ευθύνης για τις επιπτώσεις της διεθνούς οικονομικής κρίσεως στην Ελλάδα και το βάρος αυτό στάθηκε ικανό να τη λυγίσει και να την απομακρύνει από την εξουσία. Το 1932 σημειώνεται η τέταρτη πτώχευση του ελληνικού κράτους.

---

⁹⁶ Συρίγος Α., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2016), σελ 78-82.

⁹⁷ Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ., *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ 373.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτή την εργασία αναλύσαμε την ελληνική υψηλή στρατηγική της περιόδου 1910-1932 η οποία παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον καθώς μπορούμε να αποκομίσουμε πάρα πολλά στοιχεία. Η Ελλάδα, το πρώτο κράτος που ανεξαρτοποιήθηκε στα Βαλκάνια το 1830 επιδίωξε την εδαφική της επέκταση. Την ολοκλήρωση της «Μεγάλης Ιδέας» επιδίωξαν όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις μέχρι το 1922. Ωστόσο πρέπει να τονιστεί ότι η υιοθέτηση της «Μεγάλης Ιδέας» ως αυτοσκοπού έμπλεξε τη χώρα σε περιπέτειες, καθώς δεν είχε τα μέσα για να τη πραγματοποιήσει σε όλο το 19^ο αιώνα. Κυρίως χρησιμοποιούνταν εργαλειακά από τα κόμματα προκειμένου να εξασφαλίσουν τη πελατεία τους. Οι περιοδικές κρίσεις του Ανατολικού ζητήματος αποτελούσαν χρυσές ευκαιρίες για εδαφική επέκταση, αλλά η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να τις αρπάξει καθώς δεν είχε τις κατάλληλες υποδομές και οργανωμένο στρατό, κάτι που φάνηκε στο πόλεμο του 1897.

Ο πρώτος πολιτικός ο οποίος έθεσε ως προτεραιότητα την εσωτερική ανασυγκρότηση της χώρας, την οικονομική ανάπτυξη και την αναδιοργάνωση του στρατού ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Επίσης ήταν ο πρώτος εισήγαγε την ελληνική υψηλή στρατηγική στον ορθολογισμό. Γνώριζε ότι η Ελλάδα μόνη της δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει την Οθωμανική αυτοκρατορία. Συνεπώς επιδίωξε να εντάξει την Ελλάδα στη Βαλκανική Συμμαχία. Αποτέλεσμα ήταν ο νικηφόρος Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και η απελευθέρωση της Μακεδονίας, της Ηπείρου και των νησιών του Αιγαίου. Παράλληλα διαβλέποντας τον κίνδυνο εξαιτίας του βουλγαρικού αναθεωρητισμού, προχώρησε στην εξισορρόπησή του συνάπτοντας αμυντική συμμαχία με τη Σερβία. Στόχος και των δύο χωρών ήταν η αποτροπή ή η απόκρουση βουλγαρικής επίθεσης.

Ο Βενιζέλος έβλεπε μακριά καθώς όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και εισήχθησαν στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων η Οθωμανική αυτοκρατορία (1914) και η Βουλγαρία (1915), είδε μια μεγάλη ευκαιρία για εδαφική επέκταση της χώρας, ολοκληρώνοντας τη «Μεγάλη Ιδέα». Το όραμα του πραγματοποιήθηκε με τη Συνθήκη των Σεβρών η οποία δημιουργούσε την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Ωστόσο ο «Εθνικός Διχασμός» που προκλήθηκε εξαιτίας της διαφωνίας του πρωθυπουργού Βενιζέλου και του βασιλιά Κωνσταντίνου σχετικά με την είσοδο ή μη της Ελλάδας στο πόλεμο, οδήγησε σε πολιτική κρίση η οποία ταλάνισε το ελληνικό κράτος μέχρι την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1939. Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η Μικρασιατική Καταστροφή και ο ξεριζωμός του ελληνισμού της Μικράς Ασίας το 1922. Ο Βενιζέλος όμως μπόρεσε να

διαπραγματευτεί μια έντιμο ειρήνη με τη νικήτρια Τουρκία στη Λωζάννη περιορίζοντας τις αρνητικές συνέπειες της ήττας.

Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 συνετέλεσε στο τέλος της «Μεγάλης Ιδέας». Πλέον η Ελλάδα επιδιώκει τη διασφάλιση των κεκτημένων. Παράλληλα προσπαθεί να βγει από τη διπλωματική απομόνωση, κάτι το οποίο θα πετύχει και πάλι ο Βενιζέλος όταν ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας το 1928, και βλέποντας τα πράγματα ρεαλιστικά, επιδίωξε τη παγίωση του status quo με τη σύναψη διμερών συμφωνιών με τα γειτονικά κράτη. Ουσιαστικά ακολούθησε τη στρατηγική της εξισορρόπησης καθώς υπήρχαν αναθεωρητικά κράτη (Ιταλία, Βουλγαρία). Κομβικό ρόλο στη σταθερότητα στα Βαλκάνια έπαιξε η ελληνό-τουρκική προσέγγιση.

Σήμερα η Τουρκία έχει αλλάξει στάση, καθώς ο πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 ακολουθεί μια αναθεωρητική πολιτική, μιλώντας συνεχώς για αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης στη προσπάθειά του να επιβληθεί στο εσωτερικό πολιτικό τοπίο. Αυτό το γεγονός μπορεί να αποτελέσει απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας και άλλων χωρών. Ο Βενιζέλος για να αντιπαλέψει τον βουλγαρικό αναθεωρητισμό σύνηψε διμερείς συμφωνίες με τους γείτονες, οι οποίες μετουσιώθηκαν σε στρατιωτικά σύμφωνα (Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934). Η Ελλάδα έχει καλές σχέσεις με Κύπρο, Ισραήλ και Αίγυπτο. Καλό θα ήταν η ελληνική κυβέρνηση να εξετάσει το ενδεχόμενο περαιτέρω εμβάθυνσης αυτών των σχέσεων, ενώ καλό θα ήταν να επιδιώξει στενές σχέσεις με Βουλγαρία και Σερβία. Παράλληλα η Ελλάδα πρέπει να προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό των εξοπλισμών της. Για να ακολουθήσει μια επιτυχημένη αποτρεπτική στρατηγική, πρέπει στρατιωτικά να είναι έτοιμη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

- Ακριβούλης Ε. Δ. (2009). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα Βαλκάνια, 1928-1932. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Γ. (2006). Ελλάδα η Σύγχρονη Συνέχεια Από το 1821 μέχρι Σήμερα. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού. (1987). Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.
- Διαμαντόπουλος Θ. (1997). Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή. Αθήνα: Παπαζήση.
- Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων 1910-1914. (1993). Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου.
- Κολιόπουλος Κ. (2011). Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης (750-192 π.Χ). Αθήνα: Ποιότητα.
- Κώστης Κ. (2014). Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ος}-21^{ος} Αιώνας. Αθήνα: Πόλις.
- Παπασωτηρίου Χ. (2011). Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος-11ος Αιώνας. Αθήνα: Ποιότητα.
- Σταυριανός Λ.Σ. (2007). Τα Βαλκάνια Από το 1453 και Μετά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Συρίγος Α. (2016). Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Αθήνα: Πατάκη.
- Τούντα-Φεργάδη Α. (2005). Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1941. Αθήνα: Σιδέρης.
- Χριστοδουλίδης Θ. (2004). Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων (Τόμος Δεύτερος) Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919. Αθήνα: Σιδέρης

Ξένη Βιβλιογραφία

- Beaufre A. (2015). Εισαγωγή στη Στρατηγική. Αθήνα: ΓΕΕΘΑ.

Corbett J. S. (2015). Αρχές Ναυτικής Στρατηγικής. Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.

Clausewitz C. V. (1999). Περί του Πολέμου. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Hart L. (1991). Strategy. New York: Meridian.

Jackson R. & Sørensen G. (2006). Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων Η Σύγχρονη Συζήτηση. Αθήνα: Gutenberg.

Jelavich B. (2006). Ιστορία των Βαλκανίων I 18^{ος}-19^{ος} αιώνας. Αθήνα: Πολύτροπον.

Jelavich B. (2006). Ιστορία των Βαλκανίων II 20^{ος} αιώνας. Αθήνα: Πολύτροπον.

Jomini A. H. (2015). Η Τέχνη του Πολέμου. Αθήνα: ΓΕΕΘΑ.

Littwak E. N. (1987). Strategy The Logic of War and Peace. USA: Harvard University.

Mersheimer J. J. (2011). Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Αθήνα: Ποιότητα.

Richards D. (2005). Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης 1789-2000. Αθήνα: Παπαδήμα.

Ρίχτερ X. A. (2007). Ιστορία της Κύπρου Τόμος Πρώτος (1878-1949). Αθήνα: Εστία.

Εγκυκλοπαίδεια

Συλλογικό. (1999). Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Οι Απαρχές 1900-1922, Α' Τόμος, Μέρος 2^ο. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Συλλογικό. (2000). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΓ) Νεότερος Ελληνισμός 1833-1881. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Συλλογικό. (2000). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΔ) Νεότερος Ελληνισμός 1881-1913. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Συλλογικό. (2000). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Τόμος ΙΕ) Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.